

Vetenskapsrådet

KARTLÄGGNING AV RÄTTSPSYKIATRISK FORSKNING

VETENSKAPSRÅDET 2017

KARTLÄGGNING AV RÄTTSPSYKIATRISK FORSKNING

VETENSKAPSRÅDET

Box 1035

SE-101 38 Stockholm

VR17007

ISBN 978-91-7307-349-3

Dnr 3.3-2017-127

KARTLÄGGNING AV RÄTTSPSYKIATRISK FORSKNING

FÖRORD

Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och bidra till samhällets utveckling. Det gör Vetenskapsrådet bland annat genom att finansiera forskning och forskningsinfrastruktur inom universitets- och högskolesektorn. Därutöver har myndigheten i uppgift att även göra forskningspolitiska analyser, utvärdera forskning och ge regeringen forskningspolitiska råd.

Denna rapport är ett svar på regeringens uppdrag U2016/04441/F att göra en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning.

Vetenskapsrådet har inom ramen för uppdraget samrått med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, samt med enskilda nationella experter.

Vetenskapsrådet vill härmed framföra sitt varma tack till alla som lämnat konstruktiva bidrag. Ett särskilt tack riktas till expertgruppen för en stor och värdefull insats.

Stockholm 2017-08-28

Jan-Ingvar Jönsson

Huvudsekreterare för medicin och hälsa

Kerstin Sahlin

Huvudsekreterare för humaniora och samhällsvetenskap

Vetenskapsrådet

INNEHÅLL

FÖRORD	1
SAMMANFATTNING	4
SUMMARY	5
INLEDNING	6
Syfte.....	6
Vetenskapsrådets kartläggning av rättspsykiatrisk forskning.....	6
Andra aktörer.....	6
Genomförande av Vetenskapsrådets uppdrag	7
Arbetsmetoder och medverkande	7
Avgränsningar av uppdraget	8
RÄTTSPSYKIATRI OCH RÄTTSPSYKIATRISK FORSKNING	9
Det rättsliga ramverket	9
Behovet av rättspsykiatrisk forskning	10
Svenska förhållanden	10
Den svenska rättspsykiatrins särställning internationellt ur ett historiskt perspektiv.....	10
Rättspsykiatri i Sverige idag	11
RESULTAT AV KARTLÄGGNINGEN	13
Forskningsproduktion och forskningsmiljöer genom bibliometrisk analys	13
Genomgång av sammanfattningar av svenska publikationer 2011–2015	15
Ansökningar om forskningsstöd till Vetenskapsrådet och Forte	16
Vetenskapsrådet	16
Forte	17
Pågående kliniska prövningar inom rättspsykiatri i internationella databaser.....	18
Intervjuer med forskare inom rättspsykiatri	19
De intervjuade forskarna	19
Den svenska forskningen inom det rättspsykiatriska fältet	19
Kunskapsluckor och forskningsfält som behöver stärkas	19
Organisatoriska synpunkter.....	20
Utmaningar för rättspsykiatrisk forskning i Sverige	20
Enkät till forskare inom rättspsykiatri i Sverige och internationellt	20
Sammanställning av enkät till forskare.....	20
Generella kunskapsluckor och forskningsbehov.....	21

Specifika svenska kunskapsluckor och forskningsfält som behöver stärkas.....	21
Patientföreningars syn på forskning och kunskapsluckor	22
Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri (PAR)	22
Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH).....	23
RESULTAT FRÅN SBU.....	24
Stora kunskapsluckor inom rättspsykiatrisk forskning.....	24
SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER	25
Övergripande observationer	25
Särskilda kunskapsluckor	25
Behov av samordning.....	26
Behov av tvärvetenskaplig forskning.....	26
BILAGA 1. REGERINGSUPPDRAGET.....	27
BILAGA 2. BIBLIOMETRI.....	29
BILAGA 3. INTERVJUFRÅGOR.....	43
BILAGA 4. INTERVJUADE FORSKARE.....	44
BILAGA 5. ENKÄTFORMULÄR	45
REFERENSLISTA	50

SAMMANFATTNING

Regeringen har gett Vetenskapsrådet i uppdrag (U2016/04441/F) att genomföra en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning. Med rättspsykiatri avses i denna rapport den medicinska specialitet vars syfte är att utreda, bedöma, diagnostisera, behandla, habilitera alternativt rehabilitera samt följa upp personer som kan lida av en psykisk sjukdom, i samband med lagöverträdelser. Enligt uppdraget bör relevant forskning inom andra områden beaktas, exempelvis neurovetenskap, psykologi, juridik, sociologi och behandlingsforskning. Kartläggningen ska enligt uppdraget innefatta en beskrivning av den forskning som bedrivs internationellt och särskilt i Sverige inom området samt identifiera kunskapsluckor. Enligt de senaste statistikuppgifterna från Socialstyrelsen vårdades 1600 personer vid rättspsykiatrisk enhet år 2014. Andelen kvinnor uppgick till 17 procent. Åldersfördelningen var densamma för män och kvinnor med en majoritet av patienterna i åldersspannet mellan 25 och 34 år.

Kartläggningen visar att USA har den största andelen publikationer tätt följt av Storbritannien. Sverige publicerar cirka tio publikationer per år och ingår bland de nio länder som publicerar mest vetenskaplig litteratur inom rättspsykiatri. I Sverige är det Karolinska institutet som står för störst antal publikationer följt av Göteborgs universitet. Den svenska forskningen görs främst inom områdena klinisk medicin och hälsovetenskap.

Av intervjuer med och ur enkätsvar från verksamma forskare inom området framgår att det finns ett stort behov av att utveckla forskningsstrukturer och samordning såväl internationellt som nationellt. Forskarna anser vidare att det råder stora kunskapsluckor inom fältet. De betonar att det särskilt behövs forskning inom rehabilitering, omvårdnad, farmakologisk behandling, missbruksbehandling och forskning kring våldsbeteende, men också kring det begreppsliga och juridiska fält som definierar det rättspsykiatriska området. Flera av de tillfrågade forskarna lyfte särskilt fram att det redan bristfälliga forskningsläget är ännu större vad gäller forskning kring kvinnor inom rättspsykiatri. Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri (PAR) anger bland annat att viktiga delar att forska på är vårdens innehåll och patienternas dagliga sysselsättning och hur detta påverkar patienten fysiskt och psykiskt. Patientorganisationen Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) anser att det är viktigt att ta in patienternas erfarenheter och att detta bör ske på ett systematiskt sätt för att få in synpunkter av betydelse för forskningen från patientgruppen inom rättspsykiatri.

Slutsatsen av rapporten är att det råder stora kunskapsluckor inom rättspsykiatrisk forskning. Forskningsfältet saknar övergripande forskningsprogram och samordning. Det rättspsykiatriska forskningsfältet har i hög grad en nationell prägel, i den betydelsen att varje lands rättssystem och lagstiftning definierar vad som ingår i rättspsykiatri, och därmed även vilka problem den möter i respektive land.

SUMMARY

The Swedish Government has mandated the Swedish Research Council (U2016/04441/F) to carry out a mapping of research into forensic psychiatry. In this report, “forensic psychiatry” refers to the specialist area of medicine that aims to investigate, assess, diagnose, treat, habilitate or rehabilitate and follow up persons who may be suffering from a psychiatric illness, in conjunction with breaches of the law. According to the mandate, relevant research within other areas shall be considered, such as neuroscience, psychology, law, sociology and treatment research. The mandate states that the mapping shall include a description of the research carried out internationally, and in particular in Sweden, within the area, and to identify gaps in knowledge. According to the most recent statistics from the Swedish Board of Health and Welfare, 1 600 persons were cared for in forensic psychiatry units in 2014. The proportion of women amounted to 17 per cent. The age distribution was the same for men and women, with most patients being in the age range 25 to 34 years.

The mapping shows that the largest publisher is the USA, closely followed by the United Kingdom. Sweden publishes around 10 publications per year and is one of the nine countries publishing the largest amount of scientific literature within forensic psychiatry. In Sweden, Karolinska institutet is responsible for the largest number of publications, followed by the University of Gothenburg. Swedish research is carried out primarily within the areas of clinical medicine and health science.

It emerges from interviews with and survey responses from researchers active within the area that there is a great need to develop research structures and coordination, both internationally and nationally. The researchers also consider that major gaps in knowledge exist within the field. They emphasise that there is a particular need for research into rehabilitation, care, pharmacological treatment, substance abuse treatment and research into violent behaviour, but also into the conceptual and legal field that defines the area of forensic psychiatry. Several of the researcher interviews put particular emphasis on the already inadequate state of research is even greater in relation to women within forensic psychiatry.

The national association Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatrin, PAR, (“Patients and Relatives in Forensic Psychiatry”), states that important aspects to research are the content of the care and the patients’ daily occupation, and how these impact on patients physically and mentally. The patient organisation Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa, NSPH, (“National Cooperation for Mental Health”), considers that it is important to include the experiences of patients, and that this should be done systematically to obtain points of view of importance to research from the patient body within forensic psychiatry.

The conclusion of the report is that there are many knowledge gaps in forensic psychiatry. The research field lacks any over-arching research programme and coordination. The forensic psychiatry research is to a high degree nationally characterised, as different country's legal systems and legislation define what is involved in forensic psychiatry, and thereby the problems it faces in each country.

INLEDNING

Syfte

I en rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52) beskrivs ett ökat behov av kunskapsstyrning inom rättspsykiatri (1). Med kunskapsstyrning menas ett system eller processer som syftar till att åstadkomma en evidensbaserad praktik där kvalitetssäkrad kunskap sprids och används samtidigt som icke evidensbaserade eller skadliga metoder rensas ut. För att lägga grunden för en evidensbaserad praktik krävs kunskap om rättspsykiatriska forskningsresultat liksom utvärdering av dess behandlingsmetoder. Regeringen anser att en kartläggning av internationella forskningsresultat och av pågående forskning inom området i Sverige på ett värdefullt sätt skulle bidra med en övergripande bild av kunskapsläget.

Vetenskapsrådets kartläggning av rättspsykiatrisk forskning

Regeringen har gett Vetenskapsrådet i uppdrag (U2016/04441/F) att genomföra en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning (bilaga 1). Förutom rent medicinska aspekter bör enligt uppdraget relevant forskning inom andra områden beaktas, exempelvis neurovetenskap, psykologi, juridik, sociologi och behandlingsforskning. Kartläggningen ska innefatta en beskrivning av den forskning som bedrivs i Sverige inom området, identifierade kunskapsluckor och en sammanfattning av nationella och internationella forskningsresultat. Uppdraget ska genomföras efter samråd med Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) och Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte). Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet senast den 1 september 2017.

Andra aktörer

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har fått i uppdrag av regeringen att ta fram systematiska kunskapsöversikter inom rättspsykiatri (S2016/05823/FS). I detta uppdrag ingår också att först ta fram en behovsinventering som visar inom vilka områden det finns behov av kunskap (2).

Under 2017 genomför Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) - Uppdrag Psykisk Hälsa (UPH) en kartläggning av den rättspsykiatriska vården i syfte att identifiera utvecklingsområden. Underlaget kommer också att ligga till grund för fortsatt utvecklingsstöd riktat till rättspsykiatri. Utvecklingsarbetet och utvecklingsstödet i UPH är finansierat av överenskommelsen mellan staten och SKL - stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa 2017. Datainsamling sker genom en kortfattad enkät, med efterföljande gruppintervju med representanter från verksamhetsledning och innefattar alla enheter i Sverige som har rättspsykiatrisk slutenvård. Kartläggningen fokuserar på vårdens innehåll med utgångspunkt i de olika metoder som finns i Socialstyrelsens nationella riktlinjer kring de sjukdomstillstånd som berör patienter som vårdas inom rättspsykiatri t.ex. för schizofreni/psykos, ångest, depression, missbruk/beroende och sjukdomsförebyggande metoder. Exempel på övriga områden som berörs i kartläggningen är frågor kring patientens delaktighet, tvångsåtgärder, samverkan och klinikernas utvecklingsarbete och forskningssamarbeten.

RättspsyK (Nationellt rättspsykiatriskt kvalitetsregister) tar fram gemensamma indikatorer inom rättspsykiatri. Arbetet började 2003 och bedrevs i olika arbetsgrupper med Svenska Rättspsykiatriska föreningen som sammanhållande länk. Under tiden som indikatorerna togs fram hölls två årliga nationella möten med deltagare från hela landet där arbetet kontinuerligt förankrades. Det hålls årliga möten med deltagarna för att följa upp och diskutera vilka variabler som ska samlas in i registret. Det övergripande syftet med registret är att utifrån data ge underlag för såväl kliniskt förbättringsarbete som forskning. Det syftar också till att ge en bild av den rättspsykiatriska vården och den rättspsykiatriska patientgruppen i landet för såväl personal och patienter som utomstående med intresse för den rättspsykiatriska vården (3).

I Socialstyrelsens statistikdatabas för psykiatrisk tvångsvård finns statistik avseende vård som ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV) för år 2011–2015 (4).

Genomförande av Vetenskapsrådets uppdrag

Arbetsmetoder och medverkande

Projektet på Vetenskapsrådet har utförts av en intern projektgrupp samt en expertgrupp på området. Projektgruppen på Vetenskapsrådet har bestått av: Frida Mowafi, projektledare; Maud Quist, analytiker; Ulrica Horwath, administrativt stöd; Johan Fanger, enkätstöd; Henrik Aldberg, bibliometriker, och Anna Herou, forskningshandläggare. Arbetets metodik har planerats och genomförts av projektgruppen med stöd av en intern styrgrupp bestående av Ann Fust, rådsdirektör; Kerstin Sahlén, huvudsekreterare för Humaniora och samhällsvetenskap; Jan-Ingvar Jönsson, huvudsekreterare för Medicin och hälsa; Johan Lindell, avdelningschef för Avdelningen för forskningspolitik samt Maria Thuveson, avdelningschef för Avdelningen för forskningsfinansiering.

En expertgrupp med specialkompetens inom området har arbetat med frågeställning, avgränsning, analys av material, innehållet i texterna, diskussioner m.m. I expertgruppen har följande personer ingått:

Sara Bromander, Med Dr, chefsöverläkare och studierektor rättspsykiatri, Rättsmedicinalverket, samt Inst. för klinisk neurovetenskap, Karolinska Institutet, Stockholm.

Linda Gröning, dr. juris, professor vid Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen och forskare vid kompetenscenter for sikkerhet, fengsels- og rettspsykiatri, Haukeland universitetssjukhus, Bergen.

Ulrica Hörberg, Docent i vårdvetenskap, Institutionen för hälso- och vårdvetenskap, Linnéuniversitetet, Växjö.

Thomas Nilsson, FD, universitetslektor, leg psykolog, Centrum för etik, juridik och mental hälsa (CELAM), Göteborgs Universitet.

Tom Palmstierna, docent i psykiatri vid Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska Institutet, Stockholm och professor vid Det medisinske fakultet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU, Trondheim.

En bibliometrisk analys avseende åren 2000 till 2015 gjordes i syfte att kartlägga och identifiera var i världen forskning inom rättspsykiatri görs. Publikationerna i bibliometrin har identifierats utifrån ett antal söktermer vilka listas i bilaga 2. Då det handlar om förhållandevis få publikationer (3800 stycken) går det inte att producera tillförlitlig statistik för mindre enheter som lärosäten eller sjukhus. Den bibliometriska analysen är avsedd att ge en övergripande bild av forskningen inom området. Sammanfattningar (abstracts) från artiklar med minst en svensk medförfattare de senaste fem åren lästes av expertgruppen för att få en uppfattning om inom vilka områden svenska författare publicerar artiklar inom fältet rättspsykiatri. Genom bibliometrin identifierades även forskare i Sverige och internationellt inom området för ett utskick av en enkät med frågor om deras syn på forskningsfältet och kunskapsluckor (se enkätformulär i bilaga 5). Expertgruppen gav även förslag på viktiga nyckelpersoner att skicka enkäten till. Enkäten skickades till 82 forskare varav 28 stycken slutförde enkäten. Mer ingående intervjuer gjordes med ett tiotal svenska forskare (se intervjufrågor i bilaga 3). Intervjuerna utfördes över telefon eller under enskilda möten. Deltagande forskare och deras organisationstillhörighet återges i bilaga 4.

För att få en uppfattning om vilka kliniska prövningar som har registrerats i databaser över kliniska prövningar gjordes sökningar i ClinicalTrials.gov, WHO International Clinical Trials Registry Platform

(ICTRP) och ISRCTN registry (WHO and ICMJE -international committee of medical journal editors) i januari, 2017 med sökorden "forensic psychiatry" or "forensic".

Under arbetets gång har en rad olika organisationer informerats och konsulterats så som Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU), Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Patientorganisationerna Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri (PAR) och Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) var inbjudna för att ta del av information om projektet samt lämna synpunkter utifrån deras syn på kunskapsluckor inom området.

Avgränsningar av uppdraget

Kartläggningen avser forskning inom rättspsykiatri. Med rättspsykiatri avses här den medicinska specialitet vars syfte är att utreda, bedöma, diagnostisera, behandla, habilitera alternativt rehabilitera samt följa upp personer som, i samband med lagöverträdelser kan misstänkas lida av alternativt lider av psykisk sjukdom. En central uppgift för rättspsykiatri är att analysera och hantera samband mellan psykisk störning, brottsbenägenhet och social anpassning. Detta inkluderar att bedöma risken för att en individ ska skada sig själv eller andra samt att bedöma hur sådana risker ska hanteras.

Det rättspsykiatriska forskningsfältet är således brett och omfattar många olika forskningsdiscipliner och forskningsteman. Rättspsykiatri kopplar inte bara till olika discipliner, utan sträcker sig också över olika nivåer från grundforskning till ren tillämpning och klinisk forskning och utveckling. Denna kartläggning har avgränsats till i första hand forskning som rör rättspsykiatriska patienter och relationen psykisk sjukdom och brott. Forskning inom allmän psykiatri och när det gäller populationer som vårdas för psykiatriska tillstånd i samband med fängelsestraff ingår inte i kartläggningen.

Eftersom rättspsykiatri är ett område där medicin och omvårdnad möter juridik och rättsliga problem omfattar kartläggningen i viss mån också dessa forskningsfält, i första hand rättsvetenskap, men också andra forskningsfält såsom filosofi och kriminologi. Den kritiska diskurs som finns i förhållande till rådande ramverk är viktig för rättspsykiatriens och rättens utveckling, men omfattas inte av denna kartläggning.

Det rättspsykiatriska forskningsfältet har en i hög grad "nationell prägel", i den betydelsen att varje lands rättssystem och lagstiftning definierar vad som ingår i rättspsykiatri, och därmed även vilka problem den möter i respektive land. Detta bildar också utgångspunkt för den rättspsykiatriska forskningen som huvudsakligen bedrivs innanför rådande nationella rättsliga och kliniska/psykiatriska ramverk. Det gör att också denna kartläggning i stor grad får en sådan avgränsning. Det är viktigt att beakta att lagstiftningen, vilken drar den gräns som skiljer de vanliga gärningspersonerna från de som särbehandlas på grund av psykiska avvikelser, skiljer sig dramatiskt mellan olika länder. Detta gör att mycket av forskningen internationellt inte direkt kan överföras på svenska förhållanden. Kartläggningen fokuserar främst på den forskning som gäller i Sverige, och behandlar de internationella förhållanden mer översiktligt.

I Bergwallkommissionens rapport har kritik riktats mot hur polis och åklagare har organiserat och utfört de aktuella förundersökningarna, men även andra delar av rättsväsendet och vården samt advokaters och sakkunnigas agerande har kritiserats (1). Dessa organisatoriska aspekter belyses inte i denna rapport som endast är en kartläggning av det rättspsykiatriska forskningsfältet, inte heller har några jämförelser gjorts med andra forskningsfält.

RÄTTSPSYKIATRI OCH RÄTTSPSYKIATRISK FORSKNING

Det rättsliga ramverket

Det rättspsykiatriska forskningsfältet har i stor grad utvecklats mot bakgrund av att rätten på olika sätt efterfrågar kunskap från psykiatrin, på grund av att lagar på olika sätt kopplar rättsliga konsekvenser till förekomsten av psykisk störning. För att förstå och kartlägga det rättspsykiatriska forskningsfältet är det därför viktigt att ha kunskap om det rättsliga ramverket och hur detta aktualiserar behov av rättspsykiatrisk forskning. Straffrätten och förvaltningsrätten är två områden som har stor betydelse i ett internationellt sammanhang.

I straffrätten är frågan om gärningspersonens mentala tillstånd vid handlingstidpunkten avgörande både för straffansvaret och för straffet. Straffrätten bygger i stora delar av världen i första hand på en handlings- och skuldfokuserad modell som framhäver att endast den som genom sin handling har begått ett brott kan straffas och då endast om han eller hon kan klandras som skyldig för brottet. Modellen går ut på att straffansvar och straff endast kan komma i fråga för den person som kunde och borde ha handlat annorlunda och därför kan klandras och att personen bara ska straffas i proportion till sin skuld.

Denna utgångspunkt om straffansvar och klander genomsyrar hela straffrättssystemet, där den direkt kommer till uttryck i krav på att en person ska vara *tillräknelig* för att kunna dömas till ansvar för brott. Tillräknelighet kan generellt förklaras som straffrättslig ansvarsförmåga, och kopplas ofta till att man kan förstå vad man gör och/eller kontrollera sina handlingar – varvid otillräknelighet är avsaknaden av en sådan ansvarsförmåga (5). De flesta länder i världen har ett sådant krav om tillräknelighet som en del av straffrätten, med regler om att psykisk störning kan innebära otillräknelighet (6, 7).

Sverige är det enda land i Europa som inte har regler om otillräknelighet sedan de avskaffades 1962, även om det flera gånger har föreslagits att sådana regler skall återinföras (8-10). I det svenska systemet får gärningspersoners psykiska störning betydelse först för frågor om hur den tilltalade ska straffas, och det finns exempelvis ett förbud mot att använda fängelsestraff i vissa fall (11). Psykiska störningstillstånd är också i andra länder relevanta för val av straff, och inte bara för straffansvar och tillräknelighet, så att gärningspersoner som har en psykisk störning vid tiden för brottet kan straffas lindrigare. De flesta länder har sådana regler om straffnedsättning, även Sverige (11). Dessutom har i princip alla länder regler om att psykiska störningar kan kopplas till *riskan* för att en person ska begå nya straffbara handlingar vilket leder till att åtgärder måste tas som syftar till att skydda samhället mot farliga personer (7, 11). I den svenska straffrätten finns särskilda regler som anger att patienten ska vårdas så länge det anses finnas ett behov av samhällsskydd (11). Eftersom det krävs ganska mycket för att anses otillräknelig eller för att dömas till rättspsykiatrisk vård, döms också många gärningspersoner med psykiska sjukdomar till fängelse. I en stor del av världen är det ett ökande problem hur man under verkställandet av fängelsestraff ska kunna tillvarata behov av behandling och vård av intagna som är psykiskt sjuka (11, 12).

Vid sidan av straffrättens regler innehåller också förvaltningsrätten många regler som berör psykisk sjukdom. Det finns både regler som ger grund för rättigheter, skydd och krav på omsorg och regler som ger grund för statens tvångsingripande. Särskilt de senare reglerna om psykiatrisk tvångsvård (främst lagen om rättspsykiatrisk vård) är centrala för rättspsykiatrin (13). Till skillnad från straffrätten, utgår dessa regler från en behovsorienterad modell. Psykiatrisk tvångsvård motiveras antingen av omsorg om patienten själv, i de fall där personen inte anses kunna ta vara på sig själv, eller av hänsyn till samhällsskyddet, för att värna andra personer så att de inte utsätts för brott. De allra flesta länder har regler för hur dessa två principer skall tillvaratas. Straffrätten fyller i stor grad funktionen av samhällsskydd när det gäller personer som har begått straffbara handlingar. Generellt befinner sig rättspsykiatrin i ett spänningsfält mellan hänsyn till etiskt försvarbar vård, straffrättens villkor om straff och samhällsskydd och medborgarnas hållning till dem som har begått brott.

Dessa olika hänsyn gör också att det rättspsykiatriska forskningsfältet får en särprägel i relation till annan psykiatrisk forskning, där forskningsfältet inte definieras i strikt medicinskt-psykiatriska termer utan i medicinskt-juridiska termer som en återspeglning av att det spänner över både vård, straffrätt och samhällsskydd.

Behovet av rättspsykiatrisk forskning

Straffrättens och förvaltningsrättens olika regelverk efterfrågar kunskap från psykiatrin på många olika plan. Lagstiftaren kan behöva orientera sig efter vetenskapliga insikter. Det kan exempelvis gälla behov att förstå sammanhang mellan psykisk sjukdom och våld som en grund för adekvata regler om särskilda straffrättsliga reaktioner och rättspsykiatrisk tvångsvård. Det kan också gälla mer generella insikter om hur olika psykiska störningstillstånd inverkar på tankar, känslor och handlingar. En viktig aspekt rör exempelvis vilka mentala brister som finns vid personlighetsstörningar, och huruvida dessa bör vara relevanta för regler om straffansvar och straff. Därför är det också praxis att rättspsykiatriskt sakkunniga bidrar till domstolen. Här behövs psykiatrisk forskning för att ge både de sakkunniga och domaren ett gott vetenskapligt underlag. Fokus för rättspsykiatrin kan här variera mellan olika länder, beroende på att reglerna ställer olika villkor för hur psykiska störningar är rättsligt relevanta. Det är emellertid av stor vikt att forskningen inte blir låst av lagstiftarens rättspolitiska ställningstaganden. I förvaltningen finns också många aktörer som ska verkställa regler och ge straffrättsliga reaktioner eller psykiatrisk tvångsvård ett adekvat innehåll. Här finns ett stort behov av forskning också inom behandling och behandlingsmetoder. Vid beslut om utskrivning är forskning kopplad till risk- och riskbedömningar central. Generellt kopplar rätten genom alla sina regelverk till ett enormt rättspsykiatriskt forskningsfält.

Svenska förhållanden

Den svenska rättspsykiatrins särställning internationellt ur ett historiskt perspektiv

Nedanstående beskrivning av de idéhistoriska perspektiven på brott och tillräknelighet avser att belysa varför Sverige har en lagstiftning som i vissa avgörande delar skiljer sig från många andra länders lagstiftning med konsekvenser för hur den rättspsykiatriska vården idag är utformad.

Historiskt har människor som begår en allvarlig brottslig handling och ansetts tillräckligt psykiskt avvikande länge särbehandlats rättsligt. Därur har principen om otillräknelighet som ansvarsbefriande omständighet uppstått, dvs att man till följd av vissa mentala avvikelser inte kan klandras för att ha begått en straffbar handling. Principen om otillräknelighet som ansvarsfrihetsgrund har varit en central rättsprincip som fortfarande gäller i de flesta västerländska länder. Det finns emellertid några länder som inte fullt ut erkänner denna princip som en del av straffrätten, däribland Sverige.

Sedan psykiatri år 1808 (14, 15) deklarerades som en egen medicinsk disciplin har det medicinskt-psykiatriska paradigmet haft stort inflytande på juridikens syn på otillräknelighets- och ansvarsfrågan. I Europa blev den så kallade degenerationsläran under 1800-talet en viktig förklaringsmodell för hur och varför olika människor drabbades av sinnessjukdom och ägnade sig åt kriminalitet (16, 17). Degenerationsläran, tillsammans med den då nya tyska straffrättsskolan, som betonade den humanitära synen på brottslingen i stället för att betona brottet, så som klassisk straffrätt gör, fick stort genomslag bland inflytelserika svenska läkare som Bror Gadelius (1862–1938), en av tidens stora reformpsykiatriker (18), och Olof Kinberg (1873–1960) professor i psykiatri. Till skillnad från andra mörka krafter under början av förra seklet tog dessa psykiatriker degenerationsläran som en förmildrande förklaring till varför vissa individer inte kunde ställas till svars för sina handlingar, då de inte själva kunde råda över dem såsom ”degenererade” och därför skulle behandlas med större mildhet och omsorg. Både Bror Gadelius och Olof Kinbergs ställningstaganden baserades på att den som drabbats av sinnessjukdom i form av ”imbecillitet, psykopati, mental sjukdom, lägre

samhällsklass eller moralisk degenerering” är ”degenererade” med minskad förmåga till egen vilja, vilket i sin tur leder till att likhet inför lagen inte ska bedömas med utgångspunkt i gärningens karaktär och allvarlighet utan med utgångspunkt i dess orsaker (18). Den ”degenererade” brottslingens tillstånd skulle *behandlas* och inte *bestraffas*. Deras inflytande på svensk lagstiftning kom bl a till uttryck i att man 1945 införde det sk jämställdhetsbegreppet som tillägg till 1864 års Strafflag. Detta innebar att den som begått brott och led av annan psykisk abnormitet än sinnessjukdom av sådan grad att den kunde ”jämställas” med sinnessjukdom skulle *vårdas* på sinnessjukhus för sitt brott i stället för att *straffas* med fängelse. I jämställdhetsbegreppet inkluderades ”svår psykopati, senila svaghetstillstånd, defekttillstånd efter hjärnskador” samt vissa svåra sk ”neurotiska tillstånd”. Jämställdhetsbegreppet överlevde även revisionen av 1864 års Straffrättslag, i vilken det även ingick ett ”otillräknelighetsbegrepp” vilket straffrifyklarade sinnessjuka personer i likhet med vad som fortfarande återfinns i de flesta andra västerländska lagstiftningar än idag. I och med att denna lag 1962, liksom Sinnessjuklagen 1966, ersattes med Brottsbalken (1962:700) så avlägsnades otillräknelighetsbegreppet från svensk lagstiftning och regleringen av de sinnessjukas status i brottmål reglerades i ”Lag (1966:293) om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall” (LSPV).

Dessa lagar innebar att otillräknelighetsbegreppet i 1864 års Strafflag avskaffades och dessutom, i Kinbergs och Gadelius anda, innebar det att alla brottsliga gärningar fick en vårdpåföljd såsom kriminalvård, frivård, ungdomsvård eller psykiatrisk vård. De som begick en allvarlig brottslig handling och led av psykisk sjukdom eller ”därmed jämställt” dömdes till slutna psykiatrisk vård. Konsekvensen av LSPV där ”friska” dömdes till kriminalvård (fängelse) medan ”sjuka” dömdes till psykiatrisk vård var att psykiatrisk vård och behandling koncentrerades till mentalsjukhus eller psykiatriska kliniker och, att psykiatrisk vård och behandling i betydligt mindre utsträckning tillhandahölls inom de svenska fängelsesystemen. Detta förhållande avspeglas än idag i hur vårdutbudet ser ut för de som avtjänar påföljder i fängelser jämfört med dem som döms till rättspsykiatrisk vård.

Kritiken mot LSPV resulterade i att man 1992 ersatte lagen med tre nu gällande lagar, en civil tvångsvårdslag; Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) samt två rättspsykiatriska lagar; Lag (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning (LRU), samt Lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV). För att harmonisera de rättspsykiatriska utredningarna enligt LRU tilldelades Rättsmedicinalverket (RMV) uppdraget att reglera och systematisera utförandet av rättspsykiatriska utredningar medan vården reglerades och numer utförs av landstingsdrivna rättspsykiatriska vårdverksamheter.

Regler om otillräknelighet har, trots propåer från flera utredningar de senaste decennierna, inte återinförts i svensk lagstiftning. Jämställdhetsbegreppet från 1945 avskaffades emellertid 1992. De senaste 50 årens lagstiftningar har, med inflytande från Gadelius och Kinberg, lett till att Sverige har en lagstiftning utan otillräknelighetsregler. De har också lett till att de som begår allvarliga brott under inflytande av allvarlig psykisk störning (APS, huvudsakligen psykotiska tillstånd, se nedan) vårdas under långa tider, utan definierad tidsbegränsning inom den slutna rättspsykiatriska vården medan majoriteten av dömda brottslingar avtjänar tidsbegränsade påföljder (utom livstidsdömda) inom Kriminalvården.

Rättspsykiatri i Sverige idag

Den svenska straffrätten har som framgått inte regler om otillräknelighet vid psykisk sjukdom. Det betyder att psykisk sjukdom inte påverkar huruvida en person kan hållas ansvarig för sina handlingar. Däremot finns regler om att psykisk sjukdom kan beaktas vid straffmätningen och påföljdsbestämningen. Enligt brottsbalken (BrB) 30 kap. 6 § (11) ska den som begått ett brott under påverkan av ”allvarlig psykisk störning” i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse (13). Om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt gäller ett fängelseförbud. I sådana fall kan domstolen enligt BrB 31 kap. 3 § överlämna den tilltalade till rättspsykiatrisk vård, med eller utan särskild utskrivningsprövning, i enlighet med lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV).

LRV reglerar också den akuta psykiatriska tvångsvården av personer vilka är anhållna, häktade eller dömda till fängelse. Denna lag fyller samma funktion för denna grupp av personer som lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) gör för de som omhändertagits på rent förvaltningsrättslig grundval. LPT ställer emellertid något strängare villkor för tvångsvård än LRV, vilket förklaras av att patienter som kan vara aktuella för akut vård enligt LRV redan är frihetsberövade av åklagare eller domstol.

För att bedöma om en person hade en allvarlig psykisk störning när brottet begicks, och vid undersökningstillfället, och om personen har behov av rättspsykiatrisk vård genomförs en rättspsykiatrisk undersökning (RPU). En RPU föregås i regel av en paragraf 7-undersökning, vilken som ett första steg begärs av domstol när den anser att personens psykiska tillstånd bör undersökas. Paragraf 7-undersökningen genomförs av läkare som är specialist i psykiatri för att bedöma om en allvarlig psykisk störning (APS) kan misstänkas och om det därmed finns behov av en RPU som är en betydligt mer omfattande undersökning. Det har under de senaste fem åren gjorts omkring 1300 paragraf 7-undersökningar årligen, varav omkring 500 gått vidare till en RPU. Av dessa brukar omkring 50 procent anses uppfylla villkoren för en APS och kan därmed av domstolen överlämnas till rättspsykiatrisk vård istället för till fängelse.

Under det senaste decenniet har omkring 1500 personer årligen vårdats enligt LRV, där det enligt de senaste statistikuppgifterna från Socialstyrelsen var 1600 personer som år 2014 vårdades vid rättspsykiatrisk enhet (19). Andelen kvinnor uppgick då till 17 procent. Åldersfördelningen var densamma för män och kvinnor med de flesta i åldersspannet mellan 25 och 34 år. Av dessa 1600 patienter var det ungefär 1300 som vårdades enligt LRV efter beslut av domstol, varav en majoritet vårdades med särskild utskrivningsprövning. De resterande 300 var sådana som var häktade, intagna på eller skulle överföras till kriminalvårdsanstalt eller särskilt ungdomshem och som i samband med detta uppvisade behov av psykiatrisk vård. Sluten tvångsvård var den dominerande vårdformen, men drygt 500 av de 1300 som erhöLL LRV vård fick enligt socialstyrelsens statistikuppgifter öppen tvångsvård.

Den rättspsykiatriska vården bedrivs i landstingsregi och på tre olika säkerhetsnivåer. Avdelning (eller del av avdelning) med mycket hög säkerhetsnivå med ett skal- och perimeterskydd som kan stå emot fritagningsförsök och kvalificerade rymningsförsök, avdelning (eller del av) med hög säkerhetsnivå med ett skalskydd som kan stå emot rymningsförsök, samt avdelning med godtagbar säkerhetsnivå, med rutiner för en fortlöpande kontroll av var patienterna befinner sig. Den högsta säkerhetsnivån återfinns vid klinikerna i Växjö, Huddinge och Sundsvall. Det finns totalt sex rättspsykiatriska regionkliniker i Sverige vilka är placerade i Växjö, Vadstena, Katrineholm (Karsudden), Säter, Sundsvall och Umeå. Det finns även länskliniker vid nästan varje län där säkerhetsnivån inte är fullt lika hög som vid regionklinikerna. Under de senaste fem till tio åren har ett flertal nya länskliniker tillkommit, vilka har utformats utifrån ett omfattande och genomgripande säkerhetstänkande. Därutöver bedrivs det också i en del fall rättspsykiatrisk vård vid allmänpsykiatriska kliniker, vars säkerhetsnivå inte kan jämföras med de rättspsykiatriska klinikerna och regionklinikerna (19).

Innehållet i den rättspsykiatriska vården skall anpassas efter individen. För de flesta ingår någon form av medicinsk behandling av den aktuella psykiska störningen liksom utbildning och träning gällande den psykiska problematiken och hantering av problembeteenden. Även behandling och kontroll av beroendeproblematik (något som förekommer i upp till 80 procent av de dömda) kan bli aktuell, liksom brottsbearbetning efter förmåga. Arbetsterapeutisk funktionsbedömning och träning kan också ingå, och så småningom sker om möjligt gradvis utslussning till eget boende alternativt gruppboende och sysselsättning. I de fall personen dömts till LRV med särskild utskrivningsprövning, måste chefsöverläkaren ansöka om gradvis ökande friförmåner och så småningom utskrivning hos förvaltningsrätten. Ofta överförs personen från sluten till öppen rättspsykiatrisk vård en längre tid innan slutgiltig utskrivning sker. En stor del av patienterna inom rättspsykiatrin har en vårdtid på mer än fem år.

RESULTAT AV KARTLÄGGNINGEN

I denna kartläggning av rättspsykiatrisk forskning har flera delmoment ingått. En bibliometrisk analys har gjorts för att på ett övergripande sätt få en uppfattning om vilka länder och lärosäten som publicerar artiklar inom rättspsykiatri men även inom vilka ämnesområden forskningen publiceras. För att få en bredare inblick i forskarnas syn på vilken kunskap som finns respektive var det föreligger kunskapsluckor inom fältet har en enkät skickats ut till forskare aktiva inom rättspsykiatrisk forskning. Ett tiotal forskare med god insyn i svensk rättspsykiatri och rättspsykiatrisk forskning har intervjuats. Patientföreningar, viktiga inom fältet, har fått ge sin syn på kunskapsluckor. En analys av ansökningar om forskningsmedel ställda till Vetenskapsrådet och Forte har också gjorts. Expertgruppen som har arbetat med rapporten har sammanvägt resultaten från dessa delar och reflekterat runt slutsatserna.

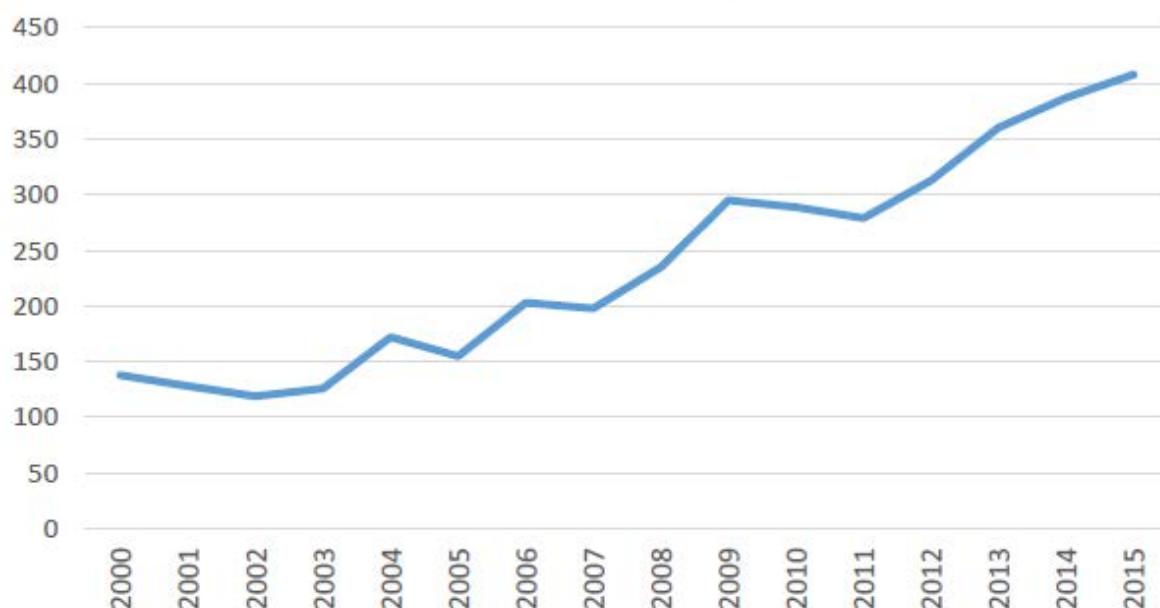
Forskningsproduktion och forskningsmiljöer genom bibliometrisk analys

Rättspsykiatrisk forskning har för perioden 2000 till 2015 kartlagts med hjälp av en bibliometrisk analys i syfte att ge en beskrivning av publikationsvolym, publikationsmönster och det vetenskapliga genomslaget för olika länders publikationer. Enligt den bibliometriska analysen producerades det totalt 3800 publikationer under åren 2000 till 2015. Som figur 1 visar skedde det under denna period mer än en fördubbling vad gäller den årliga totala produktionen av artiklar inom rättspsykiatri. En mer utförlig beskrivning av metod och resultat av den bibliometriska analysen ges i bilaga 2.

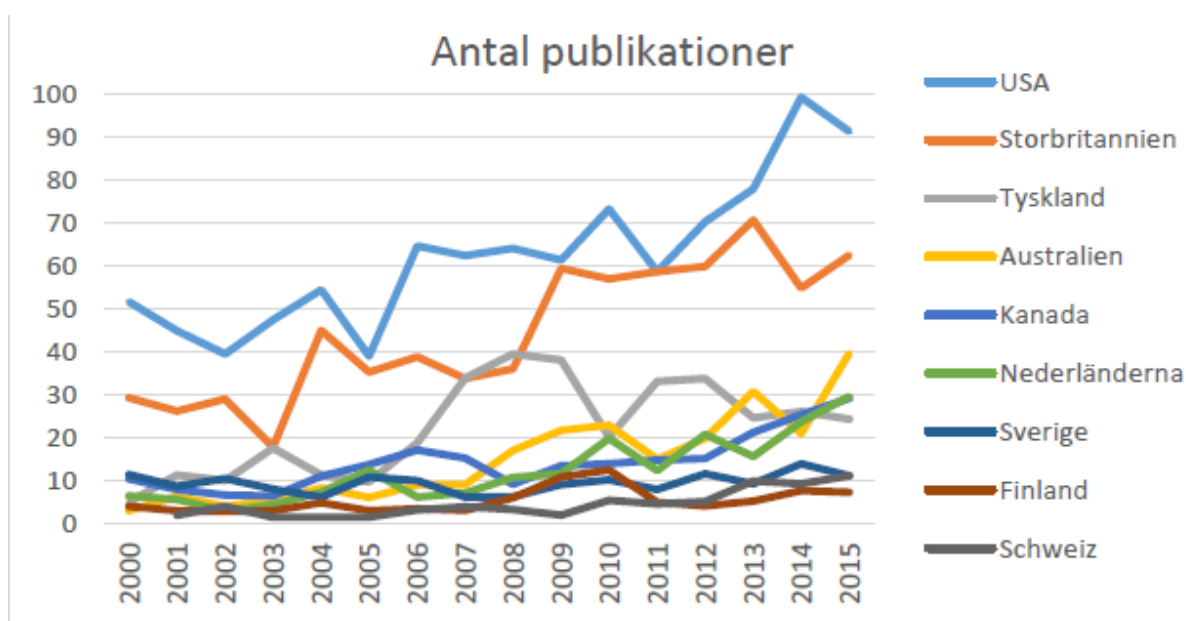
Då denna analys baseras på en relativ liten publikationsvolym, där nästan hälften av alla använda referenser dessutom inte återfinns i den använda databasen, bör de bibliometriska resultaten tolkas med försiktighet. Ett problem med bibliometrin är att vissa områden som är inkluderade i denna rapport ofta inte publiceras i de media som motsvarar innehållet i Web of Science utan i andra källor och därför blir de underrepresenterade i bibliometrin, så förefaller fallet vara vad gäller t ex juridik.

Med utgångspunkt från den bibliometriska analysen är det möjligt att beskriva hur produktionen av artiklar inom det rättspsykiatriska området har utvecklats över den studerade tidsperioden liksom att jämföra forskningsproduktiviteten i olika länder.

Antal publikationer i underlaget

Figur 1. Totalt antal publikationer per år inom området rättspsykiatri. (Data från Clarivate Analytics)

Figur 2. Antal publikationer för de nio största länderna i underlaget. (Data från Clarivate Analytics).

Det framkommer utifrån den bibliometriska analysen att USA är det land som ligger främst vad gäller omfattning på den rättspsykiatriska forskningen, där antalet publikationer i stort sett har fördubblats under den studerade tidsperioden (se figur 2). Även Storbritannien har en förhållandevis positiv utveckling under perioden. Vad gäller inriktningen på forskningen så är det sammantaget ämnesområdet *Clinical medicine* som är störst då något mer än en tredjedel av alla publikationer tillhör detta område. Tyvärr är den vetenskapliga genomslagskraften för den rättspsykiatriska forskningen inte så god då medelciteringen genomgående,

oberoende av land, ligger under världsgenomsnittet. En förklaring kan vara att forskningsfältet i stor grad definieras av varje lands lagar och regler. Det leder det till att forskning gjord i ett land inte alltid är överförbar till andra länder, och mer generellt till att fältet blir fragmenterat.

Det är ingen enskild organisation som i skarp kontrast till övriga framstår som exceptionellt framstående. Däremot finns ett flertal organisationer från länder som USA (Yale University, Texas A&M University, University South Florida), Kanada (University of British Columbia, Simon Fraser University, McGill University), Storbritannien (Kings College London, University of Nottingham), Australien (Monash University), Finland (Finish Sector Research Institute) och Sverige (Karolinska institutet) som ingår i samverkan med andra organisationer och som har en relativt hög publikationstakt.

Sverige tillhör enligt den bibliometriska analysen ett av de nio länder som tillsammans stod för 80 procent av alla identifierade publikationer (figur 2). Produktionstakten framstår som relativt jämn med omkring tio publikationer per år med minst en svensk författare över den studerade perioden (totalt 152 stycken), vilket innebär att Sverige tillhör de fem länder som har tillräckligt antal publikationer för att komma ifråga för analys av den citeringsbaserade indikatorn andel högciterade publikationer under perioder om fyra år. Karolinska institutet var den största producenten av publikationer med 27 procent följt av Göteborgs universitet som svarade för 15 procent av alla svenska publikationer. Tyvärr visade det sig att andelen högciterade publikationer, med undantag för perioden 2000 till 2003, låg klart under världsgenomsnittet. En bidragande orsak till detta utgörs sannolikt av att det rättspsykiatriska kunskapsområdet till följd av nationella lagar får en tydligt nationell prägel där Sverige intar något av en särställning med sitt begrepp *Allvarlig psykisk störning*, varför det i många fall inte går att överföra resultat från svenska studier till andra länder. Detta gäller i synnerhet för klinisk och patientnära forskning då det är medikolegala begrepp och inte till exempel psykiatriska diagnoser som definierar vem som är en rättspsykiatrisk patient. Då den svenska forskningen till sin ämnesinriktning huvudsakligen faller inom områdena *Clinical medicine* och *Health sciences* kommer den förstås att vara präglad av de specifika förutsättningar som definierar vad som i vårt land hör till det rättspsykiatriska fältet. En annan faktor som kan ha bidragit till de svenska publikationernas låga vetenskapliga genomslagskraft är att de i 72 procent av fallen bara hade författare från svenska organisationer. Bilaterala författarsamarbeten återfinns bara hos 21 procent av publikationerna och då är det huvudsakligen i form av samarbeten med något av länderna USA, Storbritannien eller Finland. Eftersom det finns betydande likheter mellan de skandinaviska länderna så bör det finnas goda möjligheter för forskningssamverkan mellan dem.

Genomgång av sammanfattningar av svenska publikationer 2011–2015

Enligt bibliometrin identifierades under åren 2011–2015, 62 publikationer med minst en svensk författare, varav 28 var gjorda i internationella samarbeten. I 18 fall är det en svensk författare antingen först eller sist i författarordningen, vilket innebär att de sannolikt har haft ett huvudansvar av arbetet med publikationen. Vid närmare granskning av sammanfattningar visade det sig att endast ett 40-tal av dessa 62 var relevanta för vår definition av rättspsykiatrisk forskning.

De relevanta publikationerna behandlade sammantaget 19 olika ämnen vilka huvudsakligen handlar om omvårdnad och behandling som inte innefattar läkemedel. Sju studier undersökte rättspsykiatriska patientpopulationer gällande våldsanvändning och återfallsrisk i våldsbrott. Åtta tittade på olika enskilda tillstånd som till exempel schizofreni och dyslexi. Sju publikationer gällde psykopati och sex stycken våldsriskbedömningar. Tre undersökte enskilda brottstyper i en rättspsykiatrisk kontext (sexualbrott, dödligt våld, eldsanläggelse), fyra gällde förhållanden inom rättspsykiatri i utlandet, en rörde etik och en redovisade resultat från det nationella kvalitetsregistret RättspsyK (3).

Det finns många olika teman representerade i de olika publikationerna där en svensk författare är med, men ur ett överordnat perspektiv framstår forskningen som fragmenterad och olika projekt framstår i liten grad relaterade till varandra där överordnade forskningsprogram saknas i stor grad.

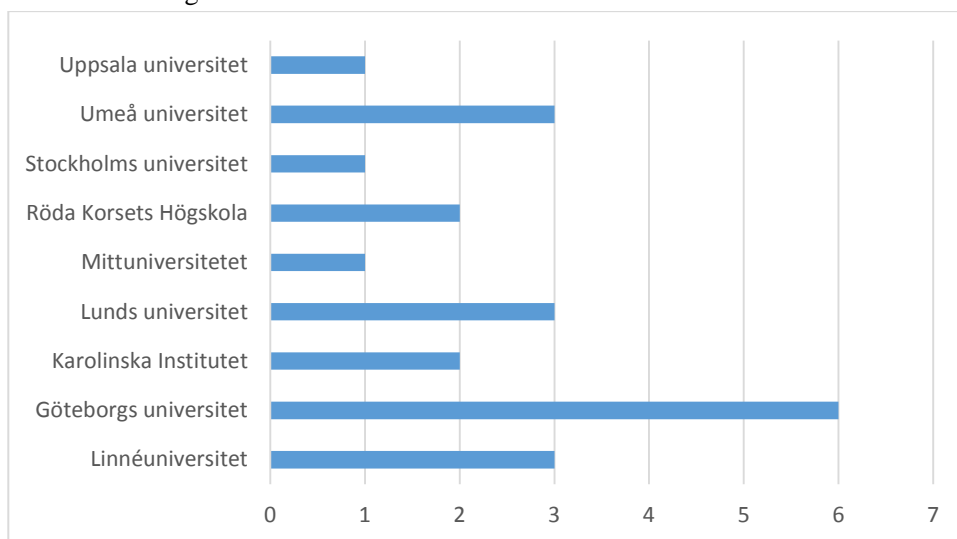
Ansökningar om forskningsstöd till Vetenskapsrådet och Forte

En sammanställning av ansökningar om stöd till forskning inom rättspsykiatri från forskningsfinansiärerna Vetenskapsrådet och Forte har gjorts. Forskning om rättspsykiatri bedrivs, som tidigare nämnts, inom flera olika discipliner. Sammanställningen ger en översiktlig bild av inom vilka områden forskare med fokus på rättspsykiatri är aktiva nationellt sett. Dessa sökningar i databaser hos Vetenskapsrådet och Forte inkluderar även projekt som kanske inte är av direkt relevans men som tangerar rättspsykiatri och författarna av ansökningarna har angett att det har koppling till rättspsykiatri.

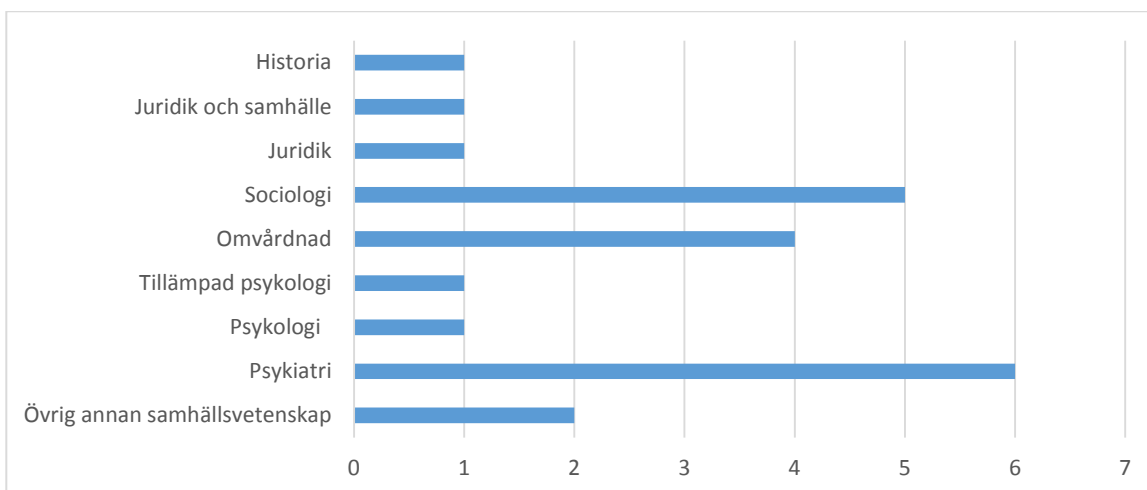
Vetenskapsrådet

Under perioden 2010–2016 har 29 ansökningar som helt eller delvis fokuserar på rättspsykiatri inkommit till Vetenskapsrådet, i två ansökningar var medsökande från annat land än Sverige. 22 stycken avser ansökningar om projektbidrag där övriga sju är ansökningar som avser karriärstöd eller samverkanstöd. Ungefär hälften av ansökningarna har ett tydligt fokus på rättspsykiatri medan resterande ansökningar berör kriminalvård, kriminologi, annan psykiatri och neurobiologi och kan endast ses som närliggande områden med viss/möjlig relevans för rättspsykiatri. Fyra ansökningar har beviljats medel i form av projektbidrag, av dessa behandlar en ansökan begreppet antisocial personlighetsstörning (2010), en sexuellt hedersvåld (2010), en unga kriminellas bilder och erfarenheter (2011) och en ansökan handlar om kvinnliga våldsutövare under 1800 och 1900-talen (2012), det vill säga ämnen som kan sägas gränsa till rättspsykiatrin, men inte utgör en del av kärnområdet.

Majoriteten av ansökningarna kommer från Göteborgs universitet följt av Linnéuniversitet, Umeå universitet och Lunds universitet (figur 3). Genom att studera vilka SCB-koder (koder från Statistiska centralbyrån) som sökande har angett kan man se att de flesta ansökningar till Vetenskapsrådet är projekt inom psykiatri (sex stycken) och sociologi (fem stycken) men även inom omvårdnad (fyra stycken). För övriga områden där man sökt medel se figur 4 nedan.

Figur 3. Antal sökta bidrag till Vetenskapsrådet inom rättspsykiatrisk forskning 2010–2016 uppdelat på universitet och högskolor

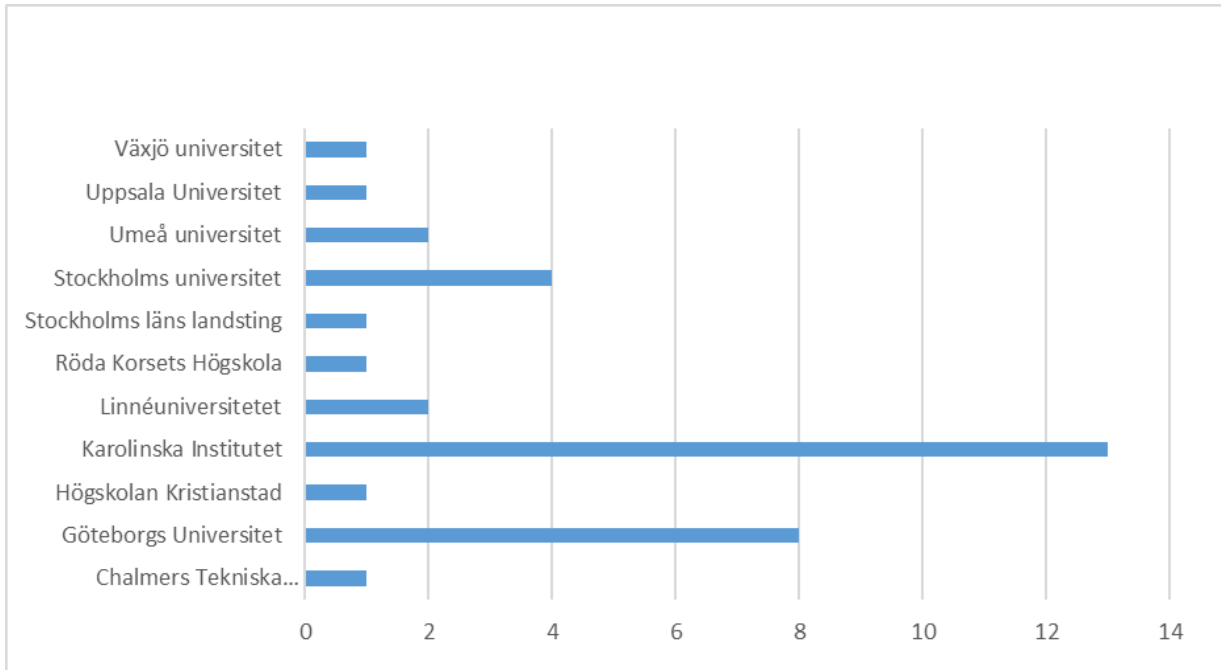

Figur 4. Antal sökta bidrag till Vetenskapsrådet 2010–2016 och deras uppdelning på områden (baserat på angivna SCB-koder i ansökningarna)

Forte

Under perioden 2001–2016 har 34 ansökningar relaterade till rättspsykiatrisk forskning inkommit till Forte. Majoriteten av ansökningarna avser medel för projekt/projektstöd (22 stycken), resten avser medel för resebidrag, konferenser, medel för gästforskare eller post doc studier eller för bildande av nätverk. Av dessa har tre stycken beviljats medel för projekt, en ansökan behandlar riskfaktorer vid våld inom familjen, en ansökan avser datorsimulerade risksituationer som rehabilitering och behandling av psykiskt störda lagöverträdare och en tredje beviljades medel för att studera effekten av missbruksbehandling för psykiskt störda lagöverträdare med missbruksproblem med avseende på risken för återfall i våldsbrottslighet.

Majoriteten av ansökningar kommer från Karolinska institutet i Stockholm och Göteborgs universitet (figur 5). I tidigare ansökningar från Forte anges inte någon SCB-kod men en viss uppfattning om forskningens inriktning kan ändå fås genom att se vilka institutioner ansökningarna kommer ifrån. Ansökningarna från Göteborgs universitet kommer från fyra olika institutioner: institutionen för neurovetenskap och fysiologi; institutionen för vårdvetenskap och hälsa; institutionen för sociologi och arbetsvetenskap samt psykologiska institutionen. På Karolinska institutet är ansökningarna från: institutionen för lärande, informatik, management och etik (LIME); institutionen för klinisk neurovetenskap; centrum för psykiatrforskning, social och rättspsykiatri; centrum för våldsprevention; institutionen för neurobiologi, vårdvetenskap och samhälle samt institutionen för medicinsk epidemiologi och biostatistik (MEB). Övriga universitet och högskolor som sökt medel för projekt inom rättspsykiatri är Stockholms universitet (institutionen för data- och systemvetenskap, Centre for Health Equity Studies CHES och Psykologiska institutionen), Linnéuniversitetet (institutionen för hälso- och vårdvetenskap), Högskolan Kristianstad (Sektionen för Hälsa och Samhälle), Chalmers Tekniska Högskola (institutionen för Arkitektur), Umeå universitet (institutionen för socialt arbete och institutionen för klinisk vetenskap, Psykiatri), Uppsala universitet (institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, Omvårdnadsvetenskap), Växjö universitet numera Linnéuniversitet (institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete) samt Röda Korsets Högskola och Stockholms läns landsting.

Figur 5. Antal sökta bidrag inkomna till Forte inom rättspsykiatrisk forskning 2001–2016 uppdelat på lärosäten. Växjö universitet slogs ihop med Högskolan i Kalmar och blev Linnéuniversitetet år 2010

Pågående kliniska prövningar inom rättspsykiatri i internationella databaser

En genomgång av de internationella databaserna ClinicalTrials.gov, WHO International Clinical Trials Registry Platform (ICTRP) och ISRCTN registry (WHO and ICMJE international committee of medical journal editors) visade att majoriteten av kliniska studier inom det rättspsykiatriska fältet (19 av samtliga 25) utgjordes av interventionsstudier. De resterande var av typen observationsstudie och av typen retrospektiv studie. I den absoluta majoriteten av interventionsstudierna var det beteendeorienterade interventioner som undersöktes, men i närmare en handfull fall var det behandling med medicin eller tekniska hjälpmedel som magnetstimulering eller neurofeedback som utvärderades. Flest kliniska prövningar rapporterades in av Storbritannien (6 st) och Nederländerna (5 st), övriga länder som rapporterat in pågående studier var USA (3 st), Tyskland (2 st), Israel (2 st), Kanada (2 st) samt Norge (3 st) varav en studie är ett samarbete mellan Sverige och Norge.

Det är svårt att utifrån informationen i databaserna avgöra i vilken utsträckning dessa studier hade någon rättspsykiatrisk relevans då de var inriktade mot ett brett spektrum av tillstånd eller beteendeproblem. Konkret innefattade de så olika tillstånd som t.ex. personlighetsstörningar, psykostillstånd, schizofreni eller missbruk, medan de i andra fall fokuserade beteenden såsom aggression, familjevåld eller parafilier, vilka ibland kombinerades med psykisk ohälsa såsom posttraumatiskt stressyndrom eller missbruk. Det framgick inte heller på vilket sätt effekten av de studerade interventionerna skulle utvärderas, hur studien var designad eller om det förelåg någon kontrollgrupp. Man kan slutligen konstatera att det bara var ett litet fåtal studier som utgick från rättspsykiatriska patienter, dvs. individer med sammansatt problematik innefattandes både allvarlig psykisk störning och kriminalitet.

Det ligger således nära till hands att konkludera att majoriteten av registrerade pågående kliniska studier framstår som olika i sin karaktär med avseende på såväl studerad patientgrupp som form av intervention och att

det är svårt att avgöra deras värde med avseende på vad de kan bidra med vad gäller rättspsykiatrisk kunskap i allmänhet och rättspsykiatrisk behandling i synnerhet.

Intervjuer med forskare inom rättspsykiatri

De intervjuade forskarna

Tolv forskare, aktiva inom det rättspsykiatriska forskningsfältet har intervjuats med avseende på deras syn på styrkor och svagheter i forskningsfältet, både i och utanför Sverige. Även deras syn på vilka forskningsområden som behöver utvecklas för att förbättra den rättspsykiatriska vården efterfrågades. De intervjuade forskarna representerar sammantaget en stor bredd i relevanta forskningsområden för rättspsykiatri såsom filosofi, etik, psykologi, psykiatri och rättspsykiatri, kriminologi/sociologi, vårdvetenskap, straffrätt och offentlig rätt samt neurobiologi och har mellan 10 och 38 års erfarenhet inom rättspsykiatrisk forskning. De intervjuade personerna representerar olika akademiska kompetenser från professor, docent, disputerad till doktorand. Intervjupersonerna är knutna till ett flertal av de institutioner och verksamheter som bedriver forskning och utvecklingsarbete med anknytning till rättspsykiatrisk forskning i Sverige. De intervjuade personerna är verksamma på ett antal kliniker och lärosäten (se bilaga 4).

Den svenska forskningen inom det rättspsykiatriska fältet

De intervjuade beskriver ett flertal fält med pågående forskning i Sverige. Intervjupersonerna beskriver att det pågår forskning i biomedicin, neuropsykiatri, genetik och psykopati. Det nämns även angränsande områden där den svenska registerforskningen framhålls som särskilt framstående. Historiskt finns i Sverige en god tradition av forskning på riskbedömningar, dvs effektiviteten av strukturerade bedömningsverktyg för bedömning av risk för framtida brottslighet som genomförts tillsammans med internationellt högrankade forskare. Det nämns även att det i Sverige finns en del vårdvetenskaplig forskning med fokus på innehållet i vården samt fokus på personalens hållning och attityder i rehabiliteringsarbetet i vården. Flera betonar att forskning inom själva vården och rehabiliteringen av de rättspsykiatriska patienterna är eftersatt.

Kunskapsluckor och forskningsfält som behöver stärkas

Ett flertal kunskapsluckor beskrivs från olika forskningsfält i intervjuerna. Ur det juridiskt/rättsfilosofiska perspektivet beskrivs att det finns kunskapsluckor i fråga om kopplingen mellan specifika psykologiska/biologiska tillstånd och ansvarstagandet för handlingar (brottsliga sådana) som har stor betydelse för rättskipningen och lagtolkningen av vilka personer som ska omfattas av vård i stället för fängelse. Det beskrivs även luckor i forskning om hur man inom vården ska handha den rollkonflikt som finns mellan att vara vårdande/behandlare och samtidigt fungera som samhällets kontrollsystem för att förhindra nya allvarliga brott från patienterna.

Det betonas att det saknas forskning för hur rehabilitering ska genomföras och att patientgruppen är heterogen. Patientgruppen inom rättspsykiatri rekryteras inte med utgångspunkt i specifika diagnoser utan från det specifika svenska rättsliga perspektivet, dvs den som faller inom ramen för det juridiska begreppet allvarlig psykisk störning. Detta gör att patientgruppen är juridiskt, och inte medicinskt rekryterad. Flera menar att Sverige har en internationellt sett mycket speciell lagstiftning, vilket leder till att det finns svårigheter att överföra internationella forskningsresultat till den svenska patientgruppen.

Flera forskare beskriver att det behövs mer av rehabiliteringsinriktad forskning. Flera betonar att vårdvetenskapen, dvs omvårdnadsforskning är eftersatt. För svenska förhållanden med våra långa vårdtider på institution, är detta av stor betydelse eftersom patienterna som vårdas inom den slutna rättspsykiatrin i stort sett vistas dygnet runt under många år med vårdpersonal på avdelning. Forskning om effekter av strukturerade

omvårdnadsinsatser efterfrågas då detta skulle kunna ha potential att minska vårdtider, optimera annan behandling (t ex läkemedelsbehandling) och bidra till bättre rehabilitering.

Flera forskare betonar betydelsen av att det i stort sett helt saknas, både internationellt och i Sverige, systematiska forskningsrön runt arbetsterapeutiska insatser. Patientgruppen har stora funktionshinder där det inte är känt hur de bäst kan rehabiliteras eller kompenseras. Det efterfrågas även forskningsinsatser inriktade på hur hjärnfunktioner dels påverkas av långa vårdtider i sysslolöshet men även över längre sikt, hur hjärnforskning kan bidra med kunskaper om rehabilitering där man kan dra jämförelser med andra hjärnforskande discipliner, t ex stroke-forskning. Det arbetsterapeutiska forskningsfältet är, trots sin betydelse i detta sammanhang, helt eftersatt både nationellt och internationellt. Det finns i princip inte några systematiska insatser forskningsmässigt trots fältets betydelse och den forskning som skulle behövas här kräver omfattande grundläggande metodologiska ansatser.

Organisatoriska synpunkter

Flera forskare beskriver att det finns en bristande samordning mellan olika forskningsverksamheter i landet. Det finns ett par större centra i Göteborg och Stockholm och därutöver ett antal FoU-enheter av mer lokal karaktär. Var för sig kan inte dessa mindre enheter åstadkomma större forskningsprojekt. En organisatorisk samordning av den rättspsykiatriska forskningen anges av många intervjuade som nödvändig. Tvärprofessionell samverkan mellan de olika forskningsfälten anses också vara nödvändig för att kunna möta den utmaning som innefattas av att patientgruppen definieras av olika aspekter vilka rör många olika områden så som medicin, juridik och humaniora.

Utmaningar för rättspsykiatrisk forskning i Sverige

Flera forskare betonar, som ovan nämnts, att det finns en risk för en fortsatt fragmentering av den rättspsykiatriska forskningen till följd av att det finns ett antal enheter som var för sig är för små för att ta större grepp och genomföra större forskningsprogram. En organiserad ökad samordning mellan olika centra är önskvärd samtidigt som man nämner fördelarna med att forskningen får en närhet till kliniken då den utförs på klinikernas forsknings- och utvecklingsenheter. Flera forskare anser att det är svårt att rekrytera forskare till fältet.

Enkät till forskare inom rättspsykiatri i Sverige och internationellt

Sammanställning av enkät till forskare

En enkät skickades ut till 82 aktiva forskare inom rättspsykiatri och närliggande områden. Enkäten bestod av frågor angående egna forskningsaktiviteter, forskningsläget inom rättspsykiatri och var behov för utökad forskning föreligger (se frågor i enkäten i bilaga 5). Tjugoåtta av de tillfrågade slutförde enkäten. Av dessa var 50 procent aktiva i Sverige och resten internationellt, 12 var kvinnor och 16 var män.

Forskarna tillfrågades om vilka forskningsområden deras forskning tillhörde t.ex. omvårdnad, straffrätt, psykopati, filosofi, etik, sexualbrott, aggressivitet, antisocialitet, våldsriskbedömning och samband mellan olika psykiska sjukdomar, forskning om beroende och brott. Såväl personer verksamma inom ren neurovetenskaplig forskning (till exempel hjärnabbildande undersökningar), som personer verksamma inom mer humanistiska fält, t.ex. filosofiska studier av ansvar och brott, var representerade. Av de som svarande på enkäten var 44 procent verksamma inom medicin/hälsovetenskap och 36 procent inom psykologi; fält som är näraliggande och glider in i varandra. Majoriteten hade över fem års forskningserfarenhet inom sina fält. De flesta var engagerade i flera internationella forskningssamarbeten.

Generella kunskapsluckor och forskningsbehov

I enkäten identifierades oberoende av nationalitet hos de tillfrågade behoven av forskning inom området. Nästan alla de tillfrågade underströk att det finns stora behov av forskning gällande olika former av behandling inom rättspsykiatri, särskilt vad gäller forskning av våldsbeteende. Detta gäller såväl farmakologisk behandling (inklusive antiaggressiv behandling) som missbruksbehandling, omvårdnad och olika former av rehabilitering, liksom forskning runt användandet av tvång. Flertalet av de svarande poängterade att i stort sett inga välgjorda randomiserade kontrollstudier är genomförda på behandlingsområdet. De underströk också att det finns ett behov av forskning angående samband mellan olika sorters riskbedömningar och åtgärder vid riskbeteende, på kort och lång sikt.

Likaså ansåg de svarande att det behövs forskning och kartläggning angående skillnader i praxis mellan olika vårdenheter vad gäller omhändertagandet av rättspsykiatriska patienter. Bristen på evidens vad gäller olika former av åtgärder inom omvårdnad och behandling inom rättspsykiatri framhölls. Behovet av longitudinella studier av såväl våldsbeteende som behandling påtalades som områden där det fattas forskning. Man uttryckte från flera håll ett behov av utökad forskning om betydelsen av olika faktorer relaterade till patientens situation med avseende på våldsamt beteende, gällande såväl omgivning som sociala kontakter och särskilt över tid. Flera påtalade också behov av utökad forskning av den roll endofenotyper (när olika genetisk bakgrund leder till samma symtom) och psykotiska symtom kan spela vid våldsamt och aggressivt beteende, och hur risken för sådant beteende kan minskas.

Behovet av forskning som kan leda till förbättrad diagnostik av psykopatiska personlighetsdrag framhölls. Det poängterades även att begränsningar i användbarheten hos statistiska modeller för att förutse individens risk för våld, behöver studeras närmare. Neuropsykologiska bedömningsmetoder för rättspsykiatriska patienter fördes fram som ett underbeforskat område. Även behov av att utreda hur man ska kunna föra ut forskningsresultat i verksamheten påtalades. Forskning ur patientens perspektiv, liksom forskning om patientens situation inom vården och ute i samhället, framhölls som eftersatta områden.

Det bedömdes finnas behov av mer juridisk forskning kring psykiskt sjukas roll inom straffrätten, också i förhållande till tillräknelighetsvillkoret. Flera svarande framförde också hur lite som är känt om återhämtningens roll och dess förhållande till våldsriskreduktion och patientens behov. Förhållandet mellan viktigmisering (det vill säga att själv ha råkat ut för ett brott) och våldsbeteende ansågs också behöva studeras närmare. Vidare påpekades att frekvensen av hjärnskador hos rättspsykiatriska patienter bör studeras, liksom den somatiska hälsan hos dessa patienter. Behovet av forskning avseende rättspsykiatriska patienter med stalkingbeteende (brottet olaga förföljelse), liksom personer med intellektuella funktionshinder och autismspektrumstörningar och våldsbeteende poängterades som viktiga områden för forskning.

Flera av de tillfrågade forskarna underströk att det redan bristfälliga forskningsläget på många av områdena är ännu större vad gäller forskning med avseende på kvinnor, då risken är hög att olika former av behandlingsmetoder och andra åtgärder som framtagits, testats och undersökts på män automatiskt används på kvinnor trots obefintlig evidens hos denna grupp.

Slutligen poängterades att forskningen om anhöriga, omhändertagandet av dem och deras roll i behandling och rehabilitering, är eftersatt.

Specifika svenska kunskapsluckor och forskningsfält som behöver stärkas

De fjorton svenska forskare (6 kvinnor, 6 män och 2 som inte specificerade kön) som svarade på enkäten var verksamma inom medicin, psykologi, juridik samt omvårdnad. Om man specifikt tittar närmare på de svenska forskarnas svar på enkäten framhöll flera av dem behovet av utökad forskning inom det rättspsykiatriska området, speciellt gällande brottsprevention och läkemedelsbehandling, liksom utvärderingsstudier av psykosociala insatser, brottsbearbetning (samtal där man genom fördjupad analys och bearbetning konfronterar patienten med hans eller hennes brottsliga handlingar) och rehabilitering med fokus på våldsbeteende. Forskarna ansåg att det finns behov av såväl randomiserade kontrollstudier som studier där man använder den

befintliga kliniska miljön och jämför de som får en intervention med de som inte får interventionen. Man menade också att det förelåg ett stort behov av att komplettera dessa kliniskt inriktade studier, med stora registerstudier.

Behovet av samverkan mellan vårdenheter, universitet och länder betonades. Vidare sågs behov av kvalitativa studier, speciellt gällande omvårdnad och patientens situation inom den rättspsykiatriska vården. Man poängterade också bristen på studier gällande kvinnor, och bristen på forskning gällande gärningspersoner med intellektuell funktionsnedsättning respektive autism. Juridiskt sett sågs behov av mer forskning gällande ansvar och tillräknelighet hos psykiskt störda förövare, och av samarbete och utökad förståelse mellan rättspsykiatri och juridik. Forskning gällande tvångsåtgärder och dess effekter beskrevs som eftersatt. Behovet av mer neurovetenskaplig forskning, inklusive hjärnabbildning och biomarkörforskning samt forskning kring endofenotyper efterfrågades, gällande bland annat personlighetsavvikelser såsom psykopati och våldsbeteende.

Gemensamt för flera svar var att man framhöll behovet av utökad samarbete mellan olika forskningsdiscipliner och behov av finansiella möjligheter till större longitudinella studier.

De åtgärder som föreslogs av de som svarade på enkäten, förutom utökad forskning rent generellt och det som diskuteras i tidigare text, var bland annat välde signerade prospektiva studier (som följer en population framåt över tid), systematiska, naturalistiska studier (som görs under förhållanden som är så verklighetsnära som möjligt) och om möjligt randomiserade kontrollstudier av olika behandlingsmetoder. Vidare föreslogs longitudinella interventionsstudier av rättspsykiatriska patienter och utökade kvalitativa studier. Det poängterades att multicenter- och interdisciplinära studier behövs i detta relativt begränsade fält. Behovet av stora epidemiologiska studier framhölls också. Återigen betonades behovet av behandlingsstudier.

Patientföreningars syn på forskning och kunskapsluckor

Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri (PAR)

PAR verkar för att öka patienters och anhörigas inflytande över den rättspsykiatriska vården och för en ökad rättssäkerhet för patienter i rättspsykiatri.

Under mötet med patientföreningarna framkom från riksföreningen PAR att viktiga delar att forska om är vårdens innehåll och patienternas dagliga sysselsättning och hur de påverkar patienten fysiskt och psykiskt. Många patienter vårdas länge på rättspsykiatrisk avdelning och ser ingen väg ut. Det är lätt att patienten känner sig utelämnad och inte vet varför de får vård, vilka förändringar patienten måste göra för att bli fri, och vilken vård de har rätt till. Ett viktigt område för forskning skulle enligt PAR vara att undersöka hur denna osäkerhet kan påverka hälsan hos patienterna. En viktig aspekt är att mäta hälsa över tid hos denna patientgrupp. Vårdtiderna inom rättspsykiatri tenderar att bli allt längre, varför det framhölls att det är viktigt att undersöka denna trend och vad det är för faktorer inom både slutna och öppna rättspsykiatrisk vård som driver på denna utveckling.

Den som tvångsvårdas i psykiatri har rätt att få en stödperson under tiden tvångsvården pågår. Stödpersonerna administreras av patientnämnderna i varje landsting och syftet är att ge patienten socialt stöd. Här skulle forskning behövas för att utvärdera stödpersonens roll och hur stödpersonen kan komplettera vården som utförs på avdelningen.

Ett annat potentiellt forskningsområde skulle kunna vara medicinering inom rättspsykiatri. Föreningen har en uppfattning om att man inom rättspsykiatri har en annan syn på medicinering än i allmänpsykiatri och att man inom rättspsykiatri istället för att höja doser efter behov startar behandling med hög dos för att sedan gå ner i dosering om biverkningar uppstår. Det skulle vara intressant att undersöka hur medicinering inom rättspsykiatri skiljer sig från medicinering inom allmänpsykiatri.

Problematiken med utskrivning bör belysas då det finns patienter som faller mellan stolarna och blir kvar i rättspsykiatrisk vård fast de kanske skulle vara utskrivna. Hur påverkar det en frisk persons psykiska hälsa att vara inlåst? Även den fysiska miljöns betydelse för tillfrisknande borde beforskas, t ex vilken effekt på att hälsa och tillfrisknande har det att vara inlåst, ha murar runt sig etc.

Kvinnors utsatthet inom rättspsykiatri är ett område som kräver forskning. Det är få kvinnor inom rättspsykiatrisk vård och hur påverkas de av att vara en minoritet bland män?

Det finns många undergrupper inom rättspsykiatri där forskning är viktigt t ex missbrukare, personer med psykos, schizofrena patienter m.fl. Ett viktigt område är rättspsykiatriska undersökningar och hur de påverkas av t ex missbruksproblematik som kan inverka på bedömningen då den psykiska hälsan kan variera över tid.

Generellt upplever PAR att det finns stora praxisskillnader mellan vilka behandlingar och metoder som används på olika rättspsykiatriska kliniker i landet och att det är viktigt att avdelningarna tar del av den senaste forskningen så att alla patienter får jämlik vård.

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH)

NSPH arbetar för att samhället utvecklas så att det bättre förebygger psykisk ohälsa och att patienter, brukare och anhöriga blir mer delaktiga i vård och stöd och har större inflytande i samhället.

NSPH betonar att vården ska präglas av kunskapsstyrning och ofta nämns att den baseras på evidens och beprövad erfarenhet men NSPH saknar att patienter och brukares erfarenheter ingår i kunskapsstyrningen. Det kan finnas skillnader mellan vad professionen och brukare tycker, som är viktig för forskning, därför är det även en viktig del att ta in patienternas erfarenheter. Detta bör ske på ett systematiskt sätt för att få in synpunkter av betydelse för forskningen från patientgruppen inom rättspsykiatri.

Ett viktigt område att beforska är enligt NSPH attityder till patienterna. Det finns forskningsrapporter som behandlar personalens attityder till patienter och anhöriga inom psykiatri men här behövs mer forskning. Stigmatisering är ett stort problem för rättspsykiatriska patienter. Här behövs forskning i metoder som kan främja hur patienten ska hantera förekomst av stigmatisering och utveckla metoder för att bearbeta dessa upplevelser.

Ett annat utvecklingsområde rör registerdata, där befintliga data huvudsakligen är uppbyggda på professionens skattning av patienterna. Här skulle viktig information kunna tillföras till den befintliga om man även tog in patienternas synpunkter t ex i form av skattningsskalor av hur patienten upplever sitt tillstånd.

Även NSPH betonar vikten av att studera vilka doser av medicinering som används inom rättspsykiatri, då uppfattningen är att höga doser är vanligt.

Peer support (Personlig Egnerfaren Resurs) innebär att personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa utbildas till att arbeta som utbildade stödpersoner inom verksamheter som erbjuder vård, stöd eller rehabilitering. Peer supporterna arbetar inom den verksamhet som bedrivs inom vården eller psykiatri. Peer support är en ny yrkesroll inom hälso- och sjukvård som prövats i andra länder som USA, Holland och England. Forskning inom peer support för rättspsykiatri skulle kunna vara ett sätt att arbeta med patienten, men även ett sätt att få in ytterligare en dimension i vårdteamet runt patienten och ett sätt att förändra attityder inom rättspsykiatri.

Forskning inom missbruk och beroende inom rättspsykiatri beskrivs också som ett viktigt område, t ex hur fungerar missbruksvården under tvångsvård?

Forskning kring hur utslussning till samhället från rättspsykiatrisk vård går till framhålls också som viktig för patienterna.

RESULTAT FRÅN SBU

Stora kunskapsluckor inom rättspsykiatrisk forskning

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) fick i uppdrag från regeringen att ta fram systematiska kunskapsöversikter inom rättspsykiatrisk vård. I uppdraget ingår att först kartlägga inom vilka områden det finns behov av kunskap. Kartläggningen innefattar såväl diagnostik som behandling, rehabilitering och habilitering. I rehabilitering och habilitering inkluderas även sociala insatser. I ett andra steg ska SBU, utifrån vad som framkommer i kartläggningen, göra systematiska översikter på särskilt angelägna områden.

Kartläggningen visar att det saknas vetenskapliga underlag som är sammanställda på ett tillförlitligt sätt för alla viktiga områden inom rättspsykiatrin (2). Det finns systematiska översikter som berör rättspsykiatriska frågor, men de är främst baserade på populationer inom kriminalvård och annan psykiatrisk verksamhet. Det behövs därför systematiska översikter som fokuserar på rättspsykiatriska patientgrupper.

Via kartläggningen har SBU identifierat flera kunskapsluckor och SBU kommer därför att genomföra två systematiska översikter med avseende på rättspsykiatrisk vård, varav en fokuserar på psykologiska behandlingar och psykosociala interventioner och en på läkemedelsbehandlingar.

SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER

Expertgruppen har efter diskussion och genomgång av det inhämtade materialet dragit följande slutsatser om det rättspsykiatriska forskningsfältet, med fokus på Sverige.

Övergripande observationer

Det rättspsykiatriska forskningsfältet är brett och multidisciplinärt till sin natur, dessutom etiskt laddat och medicinskt svårt att avgränsa. Det omfattar många specialiserade områden inom psykiatrifältet och kopplar dessutom till många andra fält såsom kriminologi och juridik. Av samma anledning är fältet fragmenterat. Generellt är det rättspsykiatriska forskningsfältet ett relativt ”ungt” forskningsfält med övergripande och stora behov av att utveckla vidare forskning. Detta fält behöver utvecklas inte bara i de enskilda disciplinerna utan också på olika nivåer från grundforskning till ren tillämpning innefattande klinisk forskning och utveckling. En sådan utveckling förutsätter samordning så väl interdisciplinärt som mellan olika forskningsnivåer. På grund av de stora konsekvenser som rättspsykiatrins utformning har – för de individer som berörs direkt, för den allmänna tryggheten i samhället och för samhällsekonomin – är en sådan utveckling angelägen.

Sverige är i kvantitativt hänseende gott representerat internationellt. Det finns också flera framstående studier, där Sverige exempelvis har bidragit med forskning angående riskbedömningar, om risk för återfall i allvarliga våldsbrott, samt registerstudier. Däremot saknas mer övergripande forskningsprogram, och samordning mellan olika forskningsverksamheter i landet.

I Sverige definieras rättspsykiatriska vårdbehov i stor grad av de svenska domstolarnas tolkning av när ett sådant behov föreligger enligt svensk lag. Därav följer att den rättspsykiatriska populationen i Sverige inte nödvändigtvis är jämförbar med den i andra länder. Forskningen och vårdutvecklingen i Sverige kan därför inte förlita sig på internationell forskning om rättspsykiatriska förhållanden i andra länder, utan den måste stimuleras nationellt för att säkerställa en god kunskapsnivå.

Särskilda kunskapsluckor

Även om expertgruppen vill framhålla att rättspsykiatrisk forskning generellt behöver styrkas, kan vissa områden/teman särskilt framhävas.

Det finns, till att börja med, ett särskilt behov av forskning om den rättspsykiatriska vårdens innehåll. Omvårdnadsforskning och forskning om arbetsterapi och fysioterapi, vilka tillsammans belyser rättspsykiatrisk patienters hälsotillstånd och behov av hälsofrämjande åtgärder, är i stor grad eftersatt likaså forskning om missbruksbehandling i relation till den rättspsykiatriska patientpopulationen. Av stor betydelse är också forskning som tar sin utgångspunkt i patientperspektivet och som fokuserar på attityder som omgärdar den rättspsykiatriska patienten. I dagsläget råder bristande kunskap om vilka behandlingsinterventioner som är effektiva med avseende på de psykiatriska och psykosociala problem som kännetecknar rättspsykiatriska patienter. I det perspektivet framstår det som särskilt viktigt att ta fram kunskap som utgår från den komplexa bild som kännetecknar rättspsykiatriska patienter, då de som regel uppvisar en multifacetterad problembild bestående av psykiatrisk sjuklighet, missbruk och aggressiva antisociala beteenden. I det sammanhanget framstår omvårdnadens betydelse som ett viktigt område att undersöka, i synnerhet med tanke på de långa vårdtider som gäller för de rättspsykiatriska patienterna. Det är med tanke på dagens kunskapsläge knappt möjligt att besvara enkla frågor såsom hur länge vårdas i genomsnitt rättspsykiatriska patienter och vad har det dubbla uppdraget, dvs. att både vårda patienten och ta hänsyn till samhällsskyddet, för konsekvenser avseende vården och möjligheterna att engagera patienten i den egna behandlingen. Det är här också viktigt att inkludera familjemedlemmars och andra närståendes perspektiv.

Vidare kan nämnas att forskning om rehabilitering och reintegration av personer som vårdats inom rättspsykiatrisk vård behövs. Andra områden där kunskapen är eftersatt handlar om riskbedömningars precision med avseende på denna patientgrupp och hur dessa bedömningar omsätts i riskhanterande åtgärder, liksom data över återfallsfrekvens och återfallsmönster för olika undergrupper av rättspsykiatriska patienter. Särskilt alarmerande är den bristande kunskapen om basuppgifter avseende återfallsfrekvens då kunskap om detta är en nödvändig förutsättning för att kunna bedöma återfallsrisk, vilket är en viktig aspekt som ligger till grund för både vård- och utskrivningsplanering. Behovet av vidare forskning är avseende förekomst och frekvens av våldsbeteende är alltså stort, särskilt med avseende på basuppgifter vad gäller återfallsnivåer i våldsbrott då precisionen hos all riskbedömning är helt beroende av sådan kunskap. Utöver forskning med direkt anknytning till den rättspsykiatriska vården behövs också forskning som tar sig an de begreppsliga ramverk som omger och definierar rättspsykiatrisk verksamhet, inte minst för att klarlägga i vilken utsträckning det föreligger en bristande konsistens och inneboende motsättningar i dessa begrepp och huruvida detta leder till problem vad beträffar utförandet av den rättspsykiatriska vården.

Vid sidan av dessa inom rättspsykiatri basala forskningsfält finns också behov av rättsvetenskaplig klarläggning av centrala rättsliga regler, principer och begrepp som styr och definierar det övergripande rättspsykiatriska fältet.

Behov av samordning

Det finns ett stort behov av att utveckla forskningsstrukturer nationellt, internationellt och mellan olika discipliner. De resurser och förutsättningar som erbjuds utifrån de enskilda rättspsykiatriska enheterna är inte tillräckliga för att klara en sådan samordning, till exempel i form av inkludering av subgrupper av patienter som är intressanta att utforska, då underlaget är för litet vid enskilda enheter för att kunna generera tillräckligt antal för att besvara forskningsfrågorna.

Forskningsfältet är fragmenterat över landet och har därför svårt att kraftsamla kring forskning. Ett sätt att stärka förutsättningarna skulle kunna vara att upprätta ett eller flera kompetenscentra (se den norska modellen) som har uppdrag att samordna forskningsfältet. För att utveckla den rättspsykiatriska vården är det centralt att knyta samman forskningsnätverk med regionala och lokala rättspsykiatriska vårdenheter, så att vården får tillgång till forskning och forskarna får insikt i relevanta kliniska forskningsbehov.

Behov av tvärvetenskaplig forskning

Rättspsykiatriens forskningsbehov förutsätter också bidrag från andra discipliner så som humaniora, samhällsvetenskap och neurovetenskap. Ett exempel är behovet att belysa hur psykisk sjukdom är rättsligt relevant, vilket kräver teoretiska rättsliga och medicinska förklaringar. Forskning av relevans för att öka kunskap om rättspsykiatri bedrivs inom en rad olika discipliner och forskningsteman. Flera olika områden griper in i varandra, vilket innebär att framtida forskning om rättspsykiatri med fördel även kan ske i nära samspel med forskning inom angränsade områden.

Bilaga 1. Regeringsuppdraget

Utbildningsdepartementet

Regeringsbeslut

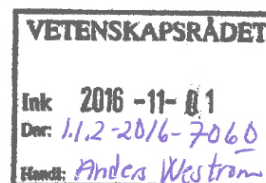
III:2

2016-10-19

U2016/04441/F

Vetenskapsrådet
Box 1035
101 38 Stockholm

Kopier: Jan Bolin
Per Hyenstrand
Ann Fust
Dan Holstom

Uppdrag att genomföra en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning

Regeringens beslut

Regeringen ger Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning. Förutom rent medicinska aspekter bör relevant forskning inom andra områden beaktas, t.ex. neurovetenskap, psykologi, juridik, behandlingsmetoder och sociologi. Kartläggningen ska innefatta en beskrivning av den forskning som bedrivs i Sverige inom området, identifierade kunskapsluckor och en sammanfattning av nationella och internationella forskningsresultat.

Närmare om uppdraget

Uppdraget ska genomföras efter samråd med Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) och Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte).

Vetenskapsrådet får för uppdragets genomförande använda 300 000 kronor under 2016. Kostnaderna ska belasta utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, anslaget 1:8 Bidrag till psykiatri, anslagsposten 3 Till Kammarkollegiets disposition. Medlen utbetalas efter rekvisition ställd till Kammarkollegiet. Rekvisition ska ske senast den 1 december 2016. Medel som inte har utnyttjats ska återbetalas till Kammarkollegiet senast den 30 september 2017. Vid samma tidpunkt ska en ekonomisk redovisning över använda medel lämnas till Kammarkollegiet. Rekvisition, återbetalning och redovisning ska hänvisa till det diarienummer som detta beslut har.

Regeringen avser att avsätta 1 200 000 kronor 2017 för genomförandet av uppdraget. Medlen utbetalas under förutsättning att riksdagen beviljar medel för ändamålet.

Postadress
103 33 Stockholm

Telefonväxel
08-405 10 00

E-post: u.registrator@regeringskansliet.se

Besöksadress
Drottninggatan 16

Telefax
08-723 11 92

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet med kopia till Socialdepartementet) senast den 1 september 2017.

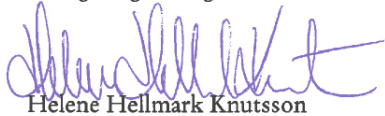
Bakgrund

I Bergwallkommissionens betänkande Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52) beskrivs ett ökat behov av styrning med kunskap inom rättspsykiatri. Med styrning med kunskap menas ett system eller processer som syftar till att åstadkomma en evidensbaserad praktik där kvalitetssäkrad kunskap sprids och används samtidigt som icke evidensbaserade eller skadliga metoder rensas ut.

Skälen för regeringens beslut

För att lägga grunden för en evidensbaserad praktik krävs både kunskap om forskningsresultat inom rättspsykiatri och utvärdering av behandlingsmetoder. SBU har fått i uppdrag av regeringen att ta fram systematiska kunskapsöversikter inom rättspsykiatri (S2016/05823/FS). I det uppdraget ingår också att först ta fram en behovsinventering som visar inom vilka områden det finns behov av kunskap. Regeringen anser att en kartläggning av internationella forskningsresultat och av pågående forskning inom området i Sverige på ett värdefullt sätt skulle bidra med en övergripande bild av kunskapsläget.

På regeringens vägnar

Helene Hellmark Knutsson

Karin Schmekel

Kopia till

Justitiedepartementet/Å
Socialdepartementet/SAM, FS
Finansdepartementet/BA
Miljö- och energidepartementet/MM
Näringsdepartementet/IF

Bilaga 2. Bibliometri

Datum	Diarienummer
2017-06-07	3.3-2017-127

Handläggare
Henrik Aldberg
Peter Lundin

Bibliometrisk beskrivning av rättspsykiatrisk forskning

Inledning

Den här bilagan presenterar en bibliometrisk beskrivning av forskning kring rättspsykiatri. Dataunderlaget kommer från Vetenskapsrådets bibliometriska databas vars innehåll motsvarar innehållet i Web of Science (WoS)¹. Publikationerna har identifierats utifrån ett antal söktermer vilka listas nedan. Då det handlar om förhållandevis få publikationer går det inte att producera tillförlitlig statistik för mindre enheter som lärosäten eller sjukhus. Bilagan är avsedd att ge en övergripande bild av forskningen inom området. Att identifiera publikationer genom nyckelordssökningar är svårt och tidskrävande och resulterar ofta i ett av två alternativ:

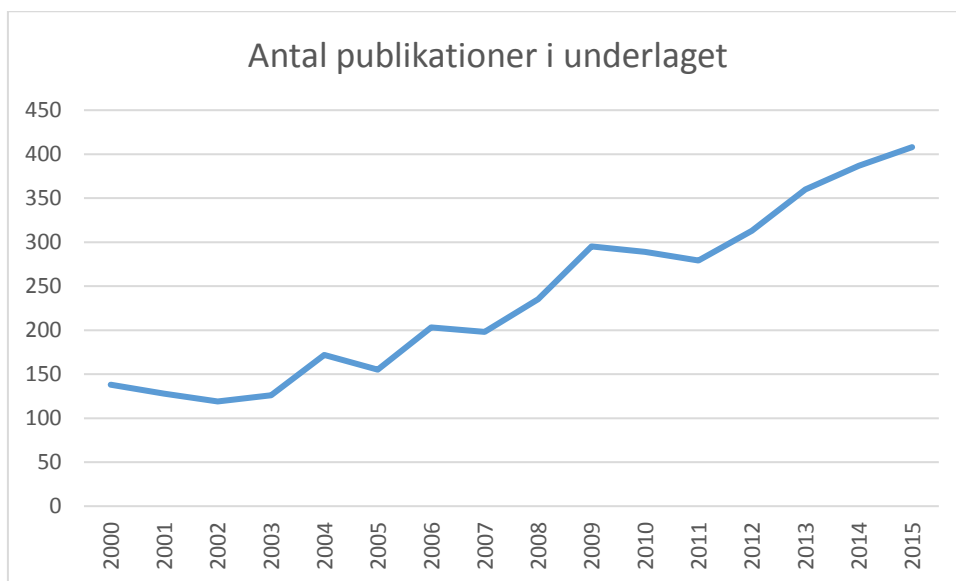
1. Generella söktermer som ger många träffar med en relativt stor andel felaktiga träffar.
2. Mer specifika söktermer som missar en del av den relevanta forskningen men med en lägre andel felaktiga träffar.

Av dessa har vi valt alternativ nummer två. Detta resulterade i 3800 publikationer från åren 2000 till 2015. För att ge en uppskattning av hur väl den rättspsykiatriska forskningen täcks av WoS kan vi använda referenslistorna i dessa publikationer. Av de totalt 49740 referenserna går 54 procent till andra artiklar i databasen. Det vill säga, 46 procent av den forskning som är relevant för artiklarna i underlaget finns inte i databasen. I Metoder ges en kort beskrivning av de bibliometriska indikatorerna som används och i Söktermer redovisas de steg som använts för att identifiera publikationerna.

¹ Vetenskapsrådet köper rådata från Clarivate Analytics och innehållet motsvarar i stort innehållet i Web of Science. När vi i den här bilagan skriver Web of Science menar vi Vetenskapsrådets databas vilken består av följande produkter: *Science Citation Index Expanded*®, *Social Science Citation Index*® och *Arts and Humanities Citation Index*®. Dessa produkter har sammanställts av Clarivate Analytics®, Philadelphia, Pennsylvania, USA© Copyright Clarivate Analytics® 2017. Alla rättigheter förbehållna.

Översikt

Underlaget består som sagt av 3800 publikationer från åren 2000 till 2015. I Figur 1 nedan ser vi hur dessa fördelar sig över åren. Drygt 2 procent är open access vilket är lägre än i databasen totalt.²

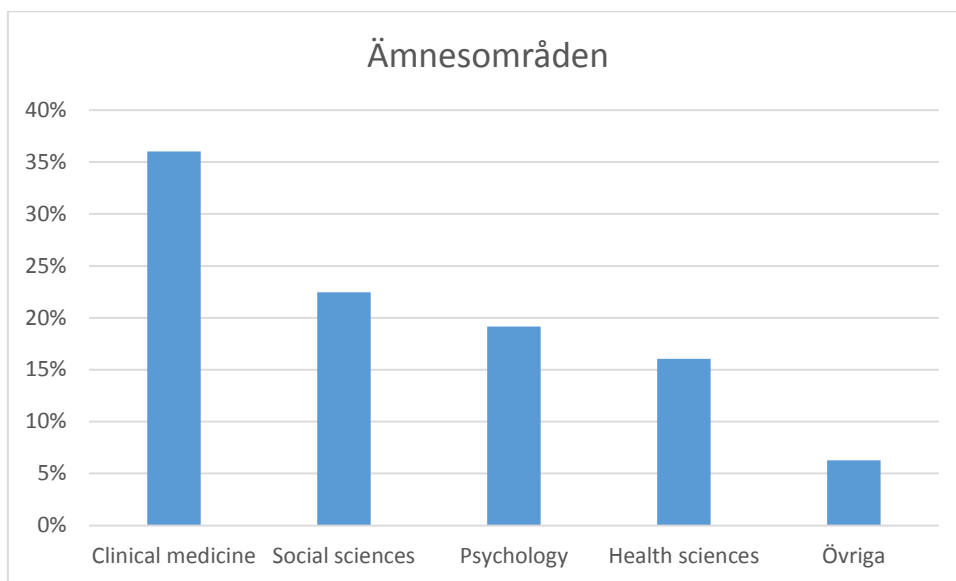

Figur 1 - Antal publikationer per år. (Data från Clarivate Analytics)

USA är det land som producerat flest artiklar i underlaget (26%), följt av Storbritannien (19%) och Tyskland (9%). Sverige är den sjunde största producenten med 4 procent av artiklarna.

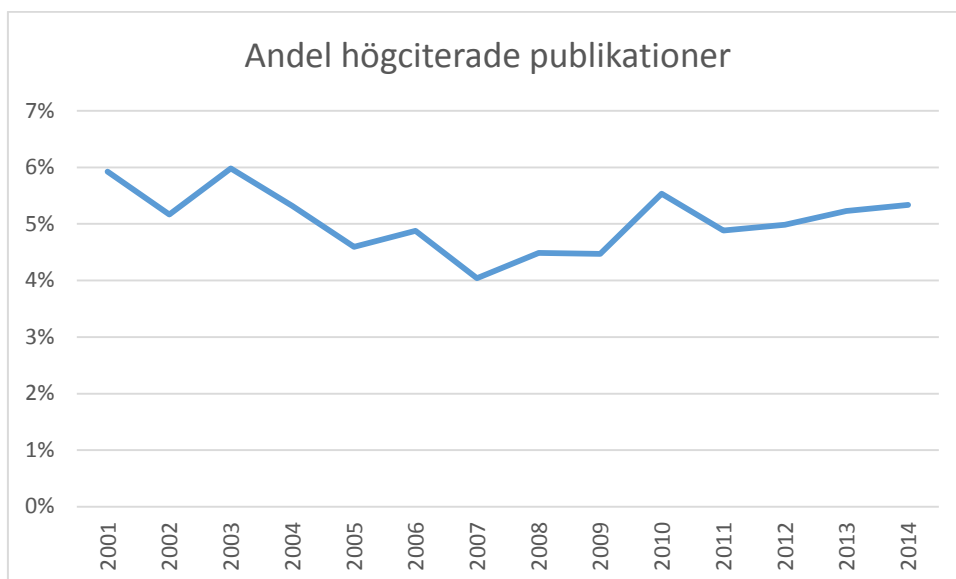
Av de cirka 250 ämnesklasserna i WoS är *Psychiatry* (31 procent av artiklarna) det vanligaste i underlaget, följt av *Criminology & Penology* (11 procent av artiklarna). Om vi aggregerar ämnesklasserna till 16 ämnesområden ser vi i Figur 2 de fyra största områdena. Tillsammans innehåller dessa 94 procent av artiklarna i underlaget.

² Med open access menas här artiklar publicerade i tidskrifter som finns listade på www.doaj.org.

Figur 2 - Andel publikationer per ämnesområde. (Data från Clarivate Analytics)

I Figur 3 nedan ser vi hur stor andel av publikationerna som är bland de tio procent högst citerade i databasen (3-årigt glidande medelvärde). Då världsmedelvärdet är tio procent är andelen högciterade publikationer i underlaget drygt 50 procent lägre än vad som kan förväntas.

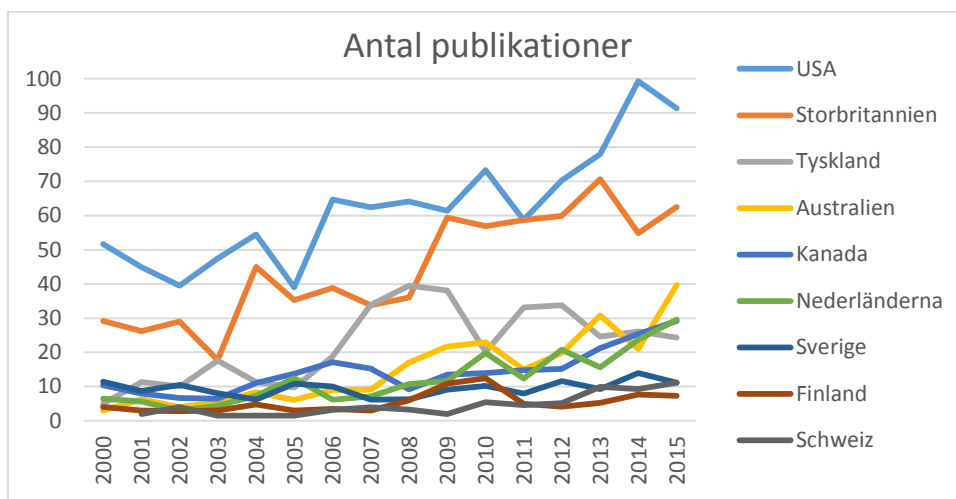
Figur 3 - Andelen högciterade publikationer, 3-årigt glidande medelvärde. (Data från Clarivate Analytics)

Länder

I det här stycket studerar vi de länder som producerat artiklarna i underlaget. Vi börjar med att titta på publiceringsvolym och studerar därefter artiklarnas genomslag.

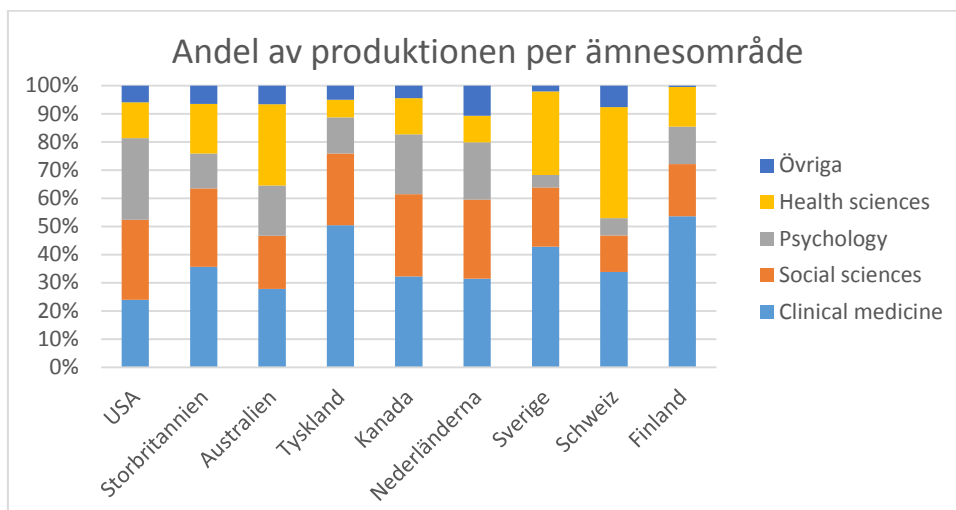
Volym

I Figur 4 ser vi de nio största ländernas utveckling. Tillsammans står dessa för 80 procent av artiklarna i underlaget. Det är värt att notera att Kina, som näst efter USA är världens största producent av artiklar, endast har producerat 0.5 procent av artiklarna i underlaget. Sveriges produktion ligger kring 10 artiklar per år och av de nio länderna i Figur 4 har Sverige den sämsta utvecklingen. Australien, som börjar på en låg nivå, har den största procentuella utvecklingen per år.

Figur 4 - Antal publikationer för de nio största länderna i underlaget. (Data från Clarivate Analytics)

Tittar vi på i vilka ämnesområden länderna i Figur 4 publicerar är det de fyra områdena i Figur 2 som dominerar, men med vissa skillnader mellan länderna. Figur 5 baseras på publikationer från åren 2012–2015. Alla länder utom USA, Schweiz och Australien har den största andelen av sina publikationer inom *Clinical medicine*. Finland och Tyskland har 50 procent av sina publikationer inom ämnet och av de svenska publikationerna utgör det 43 procent. USA har en ganska jämn fördelning över sina tre största ämnen: *Psychology*, *Social sciences* och *Clinical medicine*, som ligger mellan 29 och 24 procent. Sverige har den lägsta andelen *Psychology* av länderna i Figur 5.

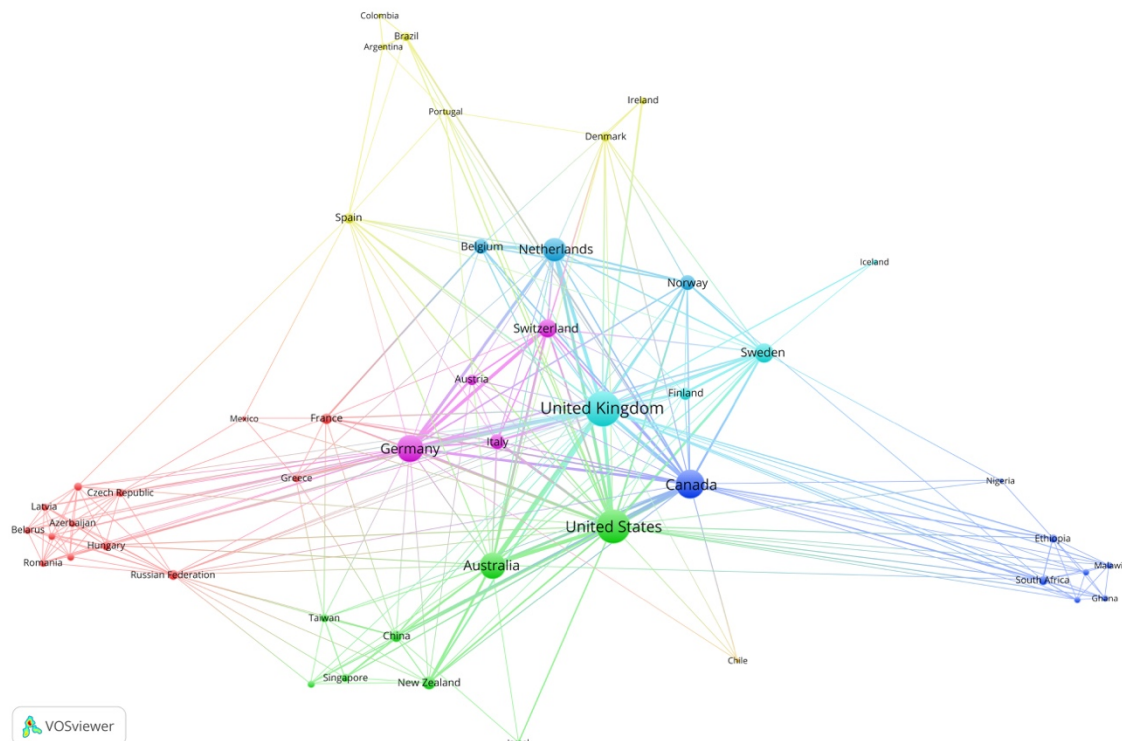

Figur 5 - De nio största ländernas produktion fördelade på ämnesområden, publiceringsår 2012–2015. (Data från Clarivate Analytics)

Samförfattande

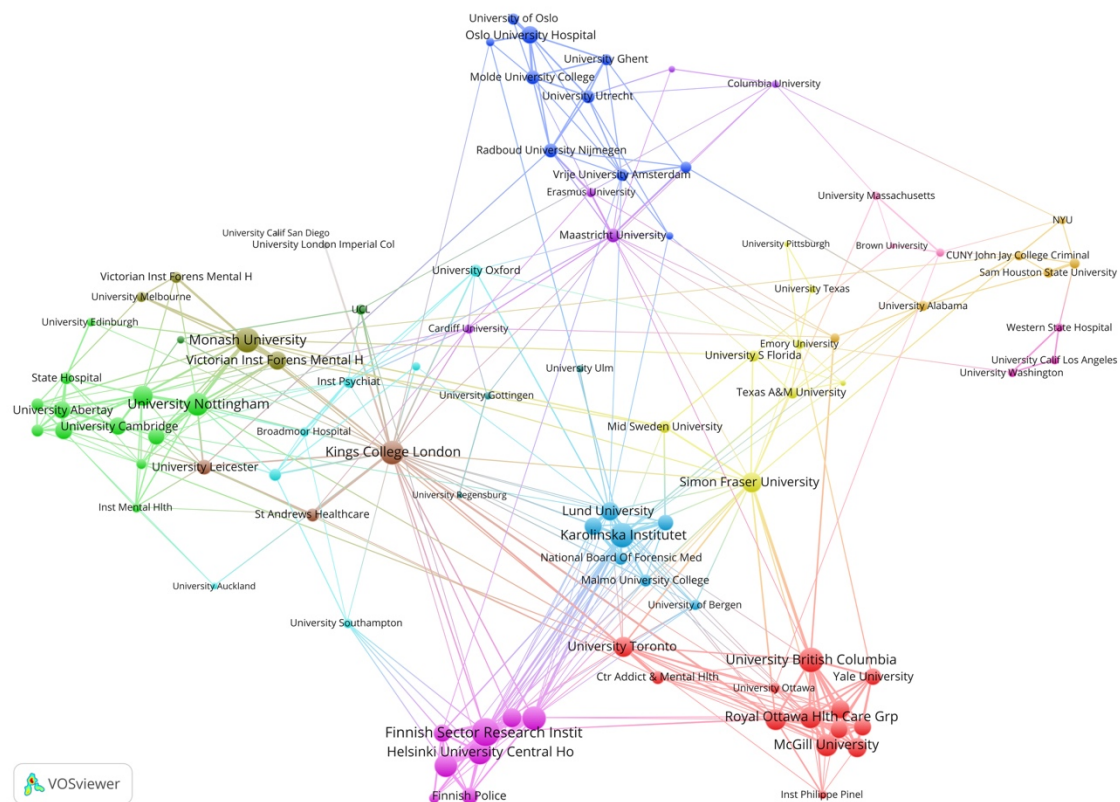
Figur 6 och Figur 7 visar hur författare från olika länder respektive organisationer samarbetat vid författandet av artiklarna i underlaget. Storleken på cirkelarna motsvarar landets eller organisationens publikationsvolym och linjerna mellan cirkelarna betecknar samarbeten. Tjockleken på linjerna är proportionerlig mot antalet samarbeten. Om flera cirklar har samma färg indikerar det ett tätare samarbete.

Sveriges största samarbetspartners är Storbritannien, USA och Finland. Det är bara internationella samarbetspublikationer som är med i samarbetsfigurerna, det vill säga publikationer med minst två olika länder bland författaradresserna. Därför är cirkeln för USA mindre än den för Storbritannien trots att vi i Figur 4 såg att USA producerat flest publikationer i underlaget. Vi ser att en grupp av östeuropeiska länder samarbetar mycket med varandra och likaså för en grupp av afrikanska länder.

Figur 6 – Publiceringssamarbete mellan länderna i underlaget. Storleken på cirkelarna motsvarar landets eller organisationens publikationsvolym och tjockleken på linjerna är proportionerlig mot antalet samarbeten. (Data från Clarivate Analytics). Förstora figuren i din webbläsare för att se detaljer.

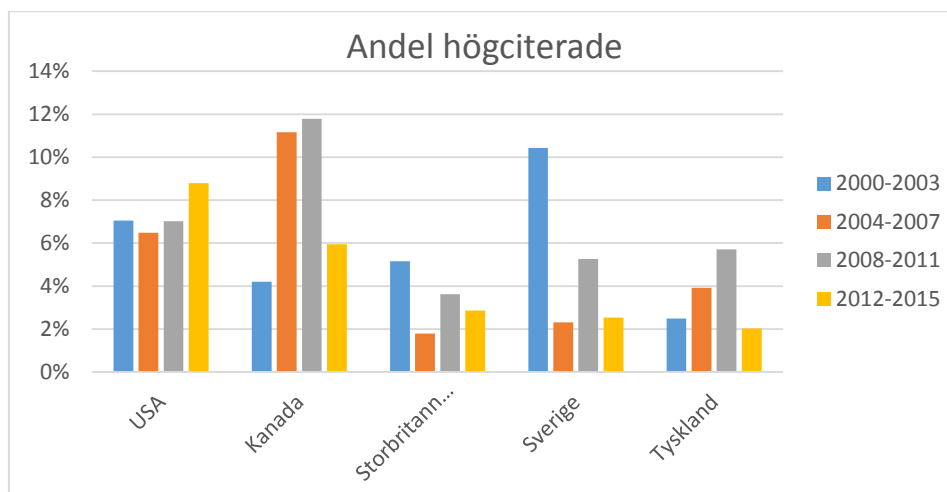
De svenska organisationerna i underlaget samarbetar främst med finska organisationer. Karolinska institutet är det lärosäte som har flest samarbeten, följt av Lunds universitet, Göteborgs universitet och Stockholms universitet.

Figur 7 - Publicerings-samarbete mellan organisationerna i underlaget. Storleken på cirklarna motsvarar landets eller organisationens publikationsvolym och tjockleken på linjerna är proportionerlig mot antalet samarbeten. (Data från Clarivate Analytics. Förstora figuren i din webbläsare för att se detaljer.

Genomslag

För att citeringsbaserade indikatorer ska bli tillförlitliga bör de baseras på tillräckligt många publikationer. En tumregel är att citeringsbaserade indikatorer inte bör användas på enheter med färre än 20 publikationer. Därför tittar vi i Figur 8 på perioder om fyra år. Det är bara fem länder som har 20 eller fler publikationer i var och en av perioderna. Av dessa håller USA den stabilaste nivån. Kanada hade två bra perioder mellan 2004 och 2011 och Sverige låg strax över världsgenomsnittet den första perioden. Generellt sett ligger dock samtliga länder i Figur 8 långt under världsgenomsnittet.

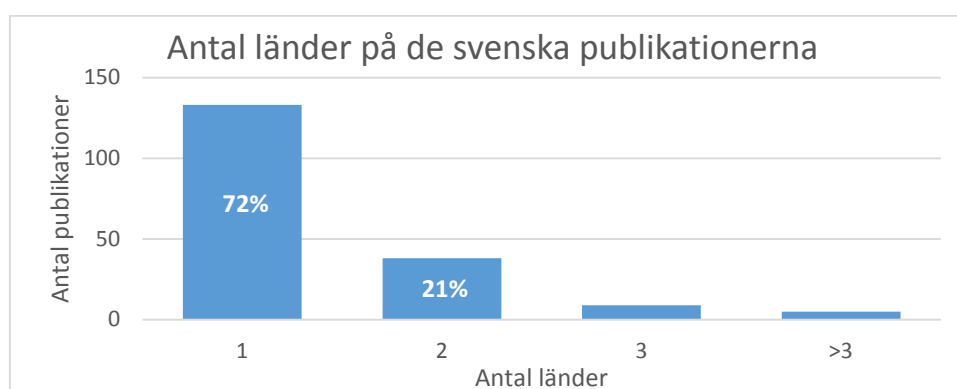
Figur 8 - Andel publikationer bland de 10 procent högst citerade i världen. (Data från Clarivate Analytics)

Om vi jämför med Figur 1 och Figur 3 så står länderna i Figur 8 för 65 procent av alla publikationer och 73 procent av alla högciterade publikationer.

Sverige

Till sist studerar vi den svenska produktionen. Som vi sett i Figur 4 handlar det om cirka tio publikationer per år, totalt 152 stycken från 2000 till 2015. Av dessa kommer 27 procent från Karolinska Institutet och 15 procent från Göteborgs universitet.

Figur 9 visar antalet länder bland författaradresserna på de svenska publikationerna. Vi ser att 72 procent av publikationerna bara har författare från Sverige och 21 procent av artiklarna är bilaterala samarbeten. Jämför vi med Nederländerna och Finland som är de länder som ligger närmast över och under Sverige i Figur 4 så har Nederländerna en något lägre andel nationella samarbeten medan Finland ligger på Sveriges nivå. De största samarbetsländerna för Sverige är USA, Storbritannien och Finland.

Figur 9 – Antal länder bland författaradresserna på de publikationer som har minst en författaradress från Sverige. (Data från Clarivate Analytics)

Metoder

Det här kapitlet innehåller en beskrivning av indikatorerna som använts i bilagan. För en detaljerad beskrivning av hur bibliometri används vid Vetenskapsrådet, se: *Riktlinjer för användning av bibliometri vid Vetenskapsrådet* och *The bibliometric database at the Swedish Research Council – contents, methods and indicators*, på vr.se.

Varje tidskrift i databasen klassificeras av Clarivate Analytics som tillhörande en eller flera av cirka 250 ämnesklasser. En artikel i en tidskrift får samma ämnesklassning som tidskriften. I den här bilagan används ibland en aggregering av de 250 ämnesklasserna till 16 bredare ämnesområden. Artiklar i tidskrifter som i Web of Science klassas som multidisciplinära klassas om av Vetenskapsrådet.

Vidare har varje publikation i databasen en dokumenttyp. Det finns totalt 39 dokumenttyper och Vetenskapsrådets rapporter baseras på publikationer av typerna *Article* och *Review* vilka kombineras till en gemensam dokumenttyp.

Med antalet publikationer menar vi, om inget annat anges, antalet fraktionerade publikationer. Varje publikation fraktioneras med avseende på antal adresser och antal ämnen publikationen är klassad i. Om en publikation har 3 adresser och är klassad i 4 ämnen delas den upp i 12 lika stora delar. Om vi sedan vill undersöka publikationsvolymen för olika länder och två av adresserna kommer från samma land krediteras detta land $2/3$ av publikationen. Om vi i tillägg skulle studera ämnesuppdelad publikationsvolym skulle landet med två adresser få tillgodoräkna sig $2/12$ av publikationen per ämne. På motsvarande sätt fraktionerar vi ibland på organisationer istället för länder. Anledningen till att vi fraktionerar artiklar är att artiklar som har författare från flera organisationer eller är klassade i flera ämnen räknas flera gånger. Och om vi inte delar upp artiklarna i mindre delar kommer summan av artiklar att bli större än det faktiska antalet artiklar i databasen.

För att bedöma forskningens genomslag använder vi en indikator som anger hur stor andel av ett lands eller lärosätes publikationer som är bland de tio procent högst citerade publikationerna i databasen. För att bestämma om en artikel är bland de tio procent högst citerade jämförs den med alla artiklar i databasen som publicerats samma år och är klassade i samma ämnesklass(er). Antalet citeringar är räknade under ett 3-årigt fönster. Detta betyder att vi räknar antalet citeringar som gjorts till en publikation inom 2 år efter det att den publicerats. Det vill säga, för en artikel publicerad år 2000 räknas citeringar till denna artikel från åren 2000, 2001 och 2002. Andelen högt citerade artiklar är en mer robust indikator än till exempel medelcitering då den inte påverkas lika mycket av enstaka väldigt högt citerade publikationer.

Om en publikation är bland de tio procent högst citerade betyder det som sagt att den är en av de tio procent högst citerade artiklarna publicerade i samma ämnesklass, samma år. Om en publikation har två ämnesklasser jämförs halva publikationen med det ena ämnet och andra halvan med det andra ämnet. Om en artikel bara har författaradresser från Sverige och är bland de tio procent högst citerade i ett av två ämnen kommer artikeln att bidra med 0.5 till antalet svenska artiklar som är bland de tio procent högst citerade. Sveriges andel högciterade publikationer beräknas genom att summera alla publikationsfraktioner som är bland de tio procent högst citerade och dividera med summan av samtliga svenska publikationsfraktioner. Världsmedelvärdet för indikatorn andelen högciterade publikationer är 10 procent. Så om ett land har 12 procent högciterade publikationer betyder det att landet ligger 20 procent över världsgenomsnittet.

Söktermer

Matchningen av artiklar gjordes i fyra steg där det första steget identifierade ett antal artiklar och de tre kommande stegen tog bort artiklar utifrån vissa kriterier.

1. Identifiering av artiklar genom matchning av 32 söktermer mot titel, nyckelord och sammanfattningar.
2. Artiklar där titel, nyckelord eller sammanfattning innehöll någon av termerna "DNA typing", "DNA analysis" eller "Forensic odontology" togs bort.
3. Artiklar i 133 olika tidskrifter togs bort.
4. De artiklar som matchats av söktermen "Law AND Neuroscience" och fanns i någon av 47 tidskrifter togs bort.

Steg 1

Tabell 1 nedan listar de termer som använts för att söka i Titel, nyckelord och sammanfattningar:

Söktermer - Steg 1	
"criminal insanity"	"forensic neuropsych**"
"legal insanity"	"forensic center**"
"forensic psychiatr**"	"forensic unit**"
"forensic institute**"	"Forensic setting"
"forensic inpatient**"	"forensic settings"
"forensic patient**"	"forensic population"
"forensic out-patient**"	"forensic populations"
"forensic outpatient**"	"forensic psychol**"
"forensic clinical practice**"	"forensic risk assessments"
"forensic hospital**"	"forensic intelligence"
"forensic treatment**"	forensic AND "offend**"
"forensic service**"	forensic AND correctional
"forensic ward**"	"secure psychiatr**"
"forensic mental"	"secure hospital"
"forensic facili**"	"severe mental disorder"
"forensic clinic**"	law AND neuroscience

Tabell 1 - Söktermer för det första steget.

Steg 2

Därefter togs alla artiklar som matchades av någon av strängarna i Tabell 2 bort:

NOT-Termer - Steg 2		
"DNA typing"	"DNA analysis"	"Forensic odontol*"

Tabell 2 - Artiklar som matchats i steg 1 och där titel, nyckelord eller sammanfattning innehöll någon av dessa tre termer togs bort.

Steg 3

Sedan togs alla artiklar i tidskrifterna i Tabell 3 bort.

Tidskrifter - Steg 3	
A + U-Architecture And Urbanism	Human & Experimental Toxicology
Acta Neurochirurgica	Human Genetics
Acta Obstetrica Et Gynecologica Scandinavica	Ieee Transactions On Information Forensics And Security
Actualite Chimique	Ieee Transactions On Multimedia
Addiction Biology	Iet Computer Vision
Alcohol	Image And Vision Computing
Alcohol And Alcoholism	Infection
American Annals Of The Deaf	International Journal Of Dental Hygiene
American Journal Of Infection Control	International Journal Of Gynecology & Obstetrics
American Journal Of Medical Genetics Part A	International Journal Of Legal Medicine
American Journal Of Physical Anthropology	International Journal Of Medical Robotics And Computer Assisted Surgery
American Journal Of Roentgenology	International Journal Of Osteoarchaeology
Analyst	International Journal Of Speech Language And The Law
Analytica Chimica Acta	International Social Work
Analytical And Bioanalytical Chemistry	Iranian Red Crescent Medical Journal
Analytical Chemistry	Jama-Journal Of The American Medical Association

Anatomical Record-Advances In Integrative Anatomy And Evolutionary Biology	Journal Of Analytical Toxicology
Annales Francaises D Anesthesie Et De Reanimation	Journal Of Chemometrics
Annals Of Applied Statistics	Journal Of Chromatography A
Annals Of Clinical Biochemistry	Journal Of Chromatography B-Analytical Technologies In The Biomedical And Life Sciences
Annals Of Human Biology	Journal Of Clinical Epidemiology
Archives De Pediatrie	Journal Of Clinical Microbiology
Atencion Primaria	Journal Of Communications And Networks
Behavior Genetics	Journal Of Craniofacial Surgery
Betriebswirtschaftliche Forschung Und Praxis	Journal Of Deaf Studies And Deaf Education
Biochemical Genetics	Journal Of Huazhong University Of Science And Technology-Medical Sciences
Biomarkers	Journal Of Human Genetics
Biomarkers In Medicine	Journal Of Korean Medical Science
Bmj-British Medical Journal	Journal Of Liquid Chromatography & Related Technologies
Brain	Journal Of Mass Spectrometry
Brain Research Bulletin	Journal Of Pathology
Brazilian Journal Of Pharmaceutical Sciences	Journal Of Pharmaceutical And Biomedical Analysis
Briefings In Bioinformatics	Journal Of Radioanalytical And Nuclear Chemistry
British Journal Of General Practice	Journal Of Strategic Studies
British Journal Of Sports Medicine	Journal Of Studies On Alcohol And Drugs
Bulletin Of Entomological Research	Journal Of The American Society For Mass Spectrometry
Bulletin Of Environmental Contamination And Toxicology	Journal Of Thoracic Disease
Bulletin Of Experimental Biology And Medicine	Journal Of Urology

Burns	Journal Title Missing
Catheterization And Cardiovascular Interventions	Jove-Journal Of Visualized Experiments
Chirurgie De La Main	Medical Hypotheses
CLINICAL CHEMISTRY	Molecular Diversity
Clinical Radiology	MOLECULAR ECOLOGY
Cns Neuroscience & Therapeutics	Molecular Medicine Reports
Croatian Medical Journal	Molecular Psychiatry
Current Opinion In Organ Transplantation	Nature
Current Pharmaceutical Biotechnology	Nature Genetics
Disaster Medicine And Public Health Preparedness	Neuropathology And Applied Neurobiology
Drug And Alcohol Dependence	Neuroscience Letters
Entropy	Neurosurgical Review
Environment International	Otolaryngology-Head And Neck Surgery
Environmental Health Perspectives	Pediatric And Developmental Pathology
Eurasip Journal On Audio Speech And Music Processing	Pediatric Endocrinology Reviews Per
Europace	Pharmacology Biochemistry And Behavior
European Annals Of Otorhinolaryngology-Head And Neck Diseases	Plos Medicine
European Journal Of Human Genetics	Radiologia Medica
European Journal Of Pharmacology	Rapid Communications In Mass Spectrometry
Expert Opinion On Drug Discovery	Revue De Pneumologie Clinique
Expert Opinion On Drug Safety	Scanning
Forensic Science International-Genetics	Scottish Medical Journal
Forensic Science Medicine And Pathology	Social Studies Of Science
Forensic Toxicology	Speech Communication
Frontiers In Neuroscience	Texas Heart Institute Journal

Frontiers In Pharmacology	Trac-Trends In Analytical Chemistry
Genetic Testing And Molecular Biomarkers	Translational Psychiatry
Genetics And Molecular Research	Wiley Interdisciplinary Reviews-Data Mining And Knowledge Discovery
Hiv Clinical Trials	

Tabell 3 - Artiklar i dessa tidskrifter togs bort i steg 3.

Steg 4

Och för artiklar som träffats av termen "Law AND Neuroscience" togs artiklar i tidskrifterna i Tabell 4 bort:

Tidskrifter - Steg 4	
Advances In Applied Probability	Plos Computational Biology
Alcohol Research & Health	Proceedings Of The Ieee
Annals Of Applied Probability	Proceedings Of The Royal Society A-Mathematical Physical And Engineering Sciences
Critical Reviews In Toxicology	Progress In Biochemistry And Biophysics
Current Science	Psychological Science
Frontiers In Computational Neuroscience	Psychonomic Bulletin & Review
Frontiers In Neural Circuits	Queen Mary Journal Of Intellectual Property
Frontiers In Physiology	Review Of General Psychology
Ieee Signal Processing Magazine	Revista De Neurologia
Invertebrate Neuroscience	Robotics And Autonomous Systems
Journal Of Applied Probability	Salud Mental
Journal Of Biomedical Optics	Semiotica
Journal Of Comparative Psychology	Stanford Law Review
Journal Of Experimental Biology	Strategic Management Journal
Journal Of Robotic Systems	Synthese
Judgment And Decision Making	Systems & Control Letters
Lancet Neurology	Zeitschrift Fur Neuropsychologie

Malaysian Journal Of Library & Information Science	Bernoulli
Mathematical Modelling Of Natural Phenomena	Cerebral Cortex
Neural Networks	Ieee Transactions On Automatic Control
Neuroimage	Journal Of Medical Ethics
Neurology	Journal Of Statistical Mechanics-Theory And Experiment
Neurosurgery	Physical Review E
New Journal Of Physics	

Tabell 4 - Artiklar som matchats av termen "Law AND Neuroscience" och återfanns i någon av dessa tidskrifter togs bort.

Bilaga 3. Intervjufrågor

Kartläggning av rättspsykiatrisk forskning – Intervjufrågor

- 1) Vem är du?
- 2) Vad är din specialkompetens? Hur anknyter det till rättspsykiatri?
- 3) Hur länge har du arbetat med detta?
- 4) När det kommer till rättspsykiatri, vilka är enligt din mening huvudområdena som det forskas på **i Sverige?**
- 5) När det kommer till rättspsykiatri, vilka är enligt din mening huvudområdena som det forskas på **internationellt?**
- 6) Var bedrivs relevant forskning inom rättspsykiatri i världen (länder) enligt din mening?
- 7) Enligt din mening vilka kunskapsluckor råder inom rättspsykiatri?
- 8) Vilken typ av kunskap krävs för att fylla dessa kunskapsluckor?
- 9) Vilka andra forskningsområden skulle kunna bidra med kunskap och förståelse inom rättspsykiatri?
- 10) Vilka är styrkor respektive svagheter inom forskningsfältet rättspsykiatri?
- 11) Vilka möjligheter och risker kan ha en inverkan på utvecklingen av det rättspsykiatriska forskningsområdet? Finns det några resurser eller strukturåtgärder som kan underlätta utvecklingen av forskningsområdet?
- 12) Finns det något övrigt du vill tillägga om forskning inom rättspsykiatri?

Bilaga 4. Intervjuade forskare

Henrik Belfrage, Rättspsykiatriska regionkliniken i Vadstena, Universitet i Bergen, Norge

Tova Bennet, Juridiska institutionen, Lunds universitet

Kaj Forslund, Rättspsykiatri Vård, Stockholm

Moa Kindström Dahlin, Juridiska institutionen, Stockholms universitet

Marianne Kristiansson, Rättsmedicinalverket, Karolinska institutet

Eva Lindström, Akademiska sjukhuset, Uppsala

Christian Munthe, Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet

Susanna Radovic, Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet

Mikael Rask, Institutionen för hälso- och vårdvetenskap, Linnéuniversitet

Kirsten Rasmussen, Department of Psychology, Norwegian University of Science and Technology

Joakim Sturup, Rättsmedicinalverket, Karolinska institutet

Märta Wallinius, Institutionen för kliniska vetenskaper, Barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet

Bilaga 5. Enkätformulär

Survey regarding mapping of research in forensic psychiatry

The Swedish Research Council is a public agency under the authority of the Ministry of Education and Research. We are currently working on a project to map science in forensic psychiatry. Please take a moment to help us answer a few questions on your role and your view of the current research state in the field. By forensic psychiatry we mean the branch of psychiatry that deals with issues arising in the interface between psychiatry and the law. Forensic psychiatry deals with assessing, managing and treating people with mental disorders associated with offending and dangerous behavior. We ask that you complete the survey before April 18th. Thank you in advance!

Do you perform research in forensic psychiatry or research that relates to this field (for example in neuroscience, psychology, law, medical treatments, sociology, nursing, occupational therapy, criminology, law, philosophy?)

- Yes
- No

How long have you been performing research in forensic psychiatry?

- 0-5 years
- 6-10 years
- 11-20 years
- 21 years or more

In which country are you employed?

- 191 choices

Add your main institutional affiliation

- Beckmans designhögskola
- Blekinge tekniska högskola
- Chalmers tekniska högskola
- Högskolan Dalarna
- Ersta Sköndal högskola
- Högskolan Evidens
- Gammelkroppa skogsskola
- Högskolan i Halmstad
- Johannelunds teologiska högskola
- Högskolan i Jönköping
- ... 28 additional choices hidden ...
- Stockholms Musikpedagogiska Institut
- Högskolan i Borås
- Göteborgs universitet
- Högskolan i Gävle
- Högskolan i Skövde
- Högskolan Väst
- Uppsala universitet
- Örebro Teologiska Högskola
- Örebro universitet
- Övrig

What is your main research field?

- Mathematics
- Computer and Information Sciences
- Physical Sciences
- Chemical Sciences
- Earth and Related Environmental Sciences
- Biological Sciences (Medical to be 3 and Agricultural to be 4)
- Other Natural Sciences

- Engineering and Technology
- Civil Engineering
- Electrical Engineering, Electronic Engineering, Information Engineering
... 26 additional choices hidden ...
- Political Science
- Social and Economic Geography
- Media and Communications
- Other Social Sciences
- Humanities
- History and Archaeology
- Languages and Literature
- Philosophy, Ethics and Religion
- Arts
- Other Humanities

Additional research field (not mandatory)

- Mathematics
- Computer and Information Sciences
- Physical Sciences
- Chemical Sciences
- Earth and Related Environmental Sciences
- Biological Sciences (Medical to be 3 and Agricultural to be 4)
- Other Natural Sciences
- Engineering and Technology
- Civil Engineering
- Electrical Engineering, Electronic Engineering, Information Engineering
... 26 additional choices hidden ...
- Political Science
- Social and Economic Geography
- Media and Communications
- Other Social Sciences

- Humanities
- History and Archaeology
- Languages and Literature
- Philosophy, Ethics and Religion
- Arts
- Other Humanities

Additional research field (not mandatory)

- Mathematics
- Computer and Information Sciences
- Physical Sciences
- Chemical Sciences
- Earth and Related Environmental Sciences
- Biological Sciences (Medical to be 3 and Agricultural to be 4)
- Other Natural Sciences
- Engineering and Technology
- Civil Engineering
- Electrical Engineering, Electronic Engineering, Information Engineering
- ... 26 additional choices hidden ...
- Political Science
- Social and Economic Geography
- Media and Communications
- Other Social Sciences
- Humanities
- History and Archaeology
- Languages and Literature
- Philosophy, Ethics and Religion
- Arts
- Other Humanities

What is the main focus of your research?

When it comes to research within your field, what are the main focus areas, related to forensic psychiatry?

In which research collaboration(s) are you involved in (country and institution)?

What knowledge gaps do you consider there are in the field of forensic psychiatry?

What type of research is needed to fill these research gaps?

Gender

- Female
- Male
- Other
- Prefer not to say

Is there anything that you would like to add?

REFERENSLISTA

1. SOU 2015:52. *Rapport från Bergwallkommissionen*. Regeringskansliet, 2015.
2. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2017). *Behandling och bedömning i rättspsykiatrisk vård. En kartläggning av systematiska översikter*. Stockholm. Erlanders Sverige AB.; 2017.
3. Årsrapport 2015, *Nationellt rättspsykiatriskt kvalitetsregister RättspsyK*; 2016. Report No.: 2001–3698.
4. Statistik databas för psykiatrisk tvångsvård, Socialstyrelsen [Internet]. Socialstyrelsen 2011-2015. Available from: <http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikdatabas/psykiatrisktvangsvard>.
5. NOU 2014:10. *Tilregnelighet og utilregnelighet: begreper og regler. Skyldevne, Sakkyndighet og samfunnsvern* (2014).
6. Hallevy G. *The Matrix of Insanity in Modern Criminal Law*. Springer. 2015.
7. Salize D. *Placement and Treatment of Mentally Ill Offenders – Legislation and Practice in EU Member States*. Central Institute of Mental Health, Mannheim, Germany; 2005.
8. SOU 2012:17. *Psykiatrin och lagen - tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd*. Stockholm: Regeringskansliet; 2012.
9. Bennet T, Radovic S. *On the Abolition and Reintroduction of Legal Insanity in Sweden*. *Legal Insanity and the Brain: Science, Law and European Courts* 169-206. 2016
10. Moratti S PD. *Legal Insanity and the Brain, Science, Law and European Courts*: Hart Publishing 2016.
11. SFS 1962:700. *Brottsbalken*. Stockholm: Justitiedepartementet.
12. Al-Rousan T RL, Sieleni B, Deol H, Wallace RB. *Inside the nation's largest mental health institution: a prevalence study in a state prison system*. *BMC public health*. 2017;17(1):342.
13. SFS 1991:1129. *Lag om rättspsykiatrisk vård*. Stockholm: Socialdepartementet.
14. J. R. *Über den Begriff der Medicin und ihre Verzweigungen, besonders in Beziehung auf die Berichtigung der Topik der Psychiaterie*. In: Reil J HJ, editor. In *Beytrage zur Beforderung einer Kurmethode auf psychischem Wege*: Curt'sche Buchhandlung. 1808. p. 161-279.
15. A M. *Psychiatry's 200th birthday*. *The British Journal of Psychiatry*. 2008;193(1):1-3.
16. BA M. *Traité des dégénérescences. Physiques, intellectuell et morales de l'espèce humaine*. Paris, France: Baillière 1857.
17. C L. *L'uomo delinquente studiato in rapporto alla antropologia, alla medicina legale, ed alle discipline carcerarie*. Milan: Hoepli. 1876.
18. B G. *Det mänskliga själslivet: i belysning av sinnessjukläkarens erfarenhet*. Stockholm: Geber; 1924.
19. Statistik om patienter inom rättspsykiatrin <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-12-19>: Socialstyrelsen; 2015.

Vetenskapsrådet har på uppdrag av regeringen genomfört en kartläggning av rättspsykiatrisk forskning. Med rättspsykiatri avses i rapporten den medicinska specialitet vars syfte är att utreda, bedöma, diagnostisera, behandla, habilitera alternativt rehabilitera samt följa upp personer som kan lida av en psykisk sjukdom, i samband med lagöverträdelser. Enligt uppdraget bör relevant forskning inom andra områden beaktas, exempelvis neurovetenskap, psykologi, juridik, sociologi och behandlingsforskning.

Kartläggningen visar att USA har den största andelen vetenskapliga publikationer inom rättspsykiatri tätt följt av Storbritannien. Sverige publicerar cirka tio publikationer per år och ingår bland de nio länder som publicerar mest vetenskaplig litteratur inom rättspsykiatri. I Sverige är det Karolinska institutet som står för störst antal publikationer följt av Göteborgs universitet. Den svenska forskningen görs främst inom områdena klinisk medicin och hälsovetenskap.

Det rättspsykiatriska forskningsfältet har i hög grad en nationell prägel, i den betydelsen att varje lands rättssystem och lagstiftning definierar vad som ingår i rättspsykiatri, och därmed även vilka problem det möter i respektive land. Slutsatsen av rapporten är att det finns stora kunskapsluckor inom svensk rättspsykiatrisk forskning. Forskningsfältet saknar övergripande forskningsprogram och samordning.

Västra Järnvägsgratan 3 | Box 1035 | 101 38 Stockholm | Tel 08 546 44 000 | vetenskapsradet@vr.se | www.vr.se

Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och bidrar därmed till samhällets utveckling. Utöver finansiering av forskning är myndigheten rådgivare till regeringen i forskningsrelaterade frågor och deltar aktivt i debatten för att skapa förståelse för den långsiktiga nyttan av forskningen.